

VI ERE EN NASJON VI MED

17.mai-talen som integreringsarena

Bjørnar Buxrud

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Juni 2015

VI ERE EN NASJON VI MED

17.mai-talen som integreringsarena

”Å gjøre nordmenn norske er ikkje eit prosjekt som høyrer fortia til. Det er eit kontinuerlig prosjekt, fordi det stadig kjem til nye nordmenn og fordi innhaldet i det å vere norsk stadig blir endra” (Brottveit, Hovland & Agedal, 2004:11).

Copyright Bjørnar Buxrud

2015

Vi ere en nasjon vi med. 17.mai-talen som integreringsarena

Bjørnar Buxrud

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Med økende befolkningsmangfold har innvandrere og norske med minoritetsbakgrunn blitt en synlig del av den norske nasjonaldagsfeiringen, og tidligere studier har vist at de deltar i nesten like stor grad som majoritetsbefolkningen. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke om slike grupper også inkluderes når norske ordførere snakker om og til et nasjonalt *vi* i sine 17.mai taler. Som sjanger kan talen sies å være en fremstilling av nasjonal identitet, og den er derfor et interessant uttrykk å lete etter tendenser i når det gjelder integrering av minoritetsgrupper. Oppgavens overordnede problemstilling lyder som følger:

Hvordan inkluderes norske med minoritetsbakgrunn i 17.mai-taler holdt av ordførere i norske kommuner?

For å besvare problemstillingen anvender jeg teoretiske perspektiver på nasjonen, ritualer, språk og makt. Datamaterialet er et utvalg taler holdt av ordførere i norske kommuner som på forskjellige måter berører forskningsspørsmålet. Analysen er todelt; jeg identifiserer først hvilke nasjonaldagsdiskurser som strukturerer en idealtypisk 17.mai-tale, og viser hvordan ordførerne inkluderer norske med minoritetsbakgrunn ved å trekke på disse. Deretter ser jeg nærmere på talenes bruk av flertallspronomen, og argumenterer for hvordan de kan sies å gjøre norsk nasjonal identitet mer eller mindre tilgjengelig for norske med minoritetsbakgrunn.

Ved å trekke på nasjonaldagsdiskurser om norsk historie, norske verdier, og norsk selvforståelse når norske med minoritetsbakgrunn inkluderes, kan talerne sies å gå inn i en forhandling om hvem som hører hjemme i det norske fellesskapet på en mindre direkte politisk måte enn i hverdagen. Likevel argumenterer jeg for at talene har indirekte politisk karakter. Jeg mener å finne at denne skriver seg fra bestemte normative føringer som er implisert i sentrale metaforer, og at inkludering i et nasjonalt *vi* i enkelte tilfeller kan sies å være betinget av tilslutning til etablerte verdisett som i større grad kan oppleves som problematiske for enkelte minoritetsgrupper. Slik forstått mener jeg talens inkludering foregår

på måter som kan sies å være preget av henholdsvis assimilerende, integrerende og hybridiserende ideologi.

Forord

En stor takk til Katrine Fangen og Marta Bivand Erdal som har vært henholdsvis hoved- og biveileder. Takk for raske og konstruktive tilbakemeldinger, og tålmodighet med en student hvis livssituasjon ikke helt passet Blinderns A4-format. Ikke minst er jeg svært takknemlig for sjansen til å skrive oppgaven i tilknytning til NATION-prosjektet ved Fredsforskningsinstituttet, noe som har gitt nyttige innspill i form av erfaring, kunnskap og oppmuntring.

Takk til alle ordførere som bidro med 17-mai-taler. Uten dere, ingen oppgave.

En særlig takk går til mitt største forbilde og den viktigste grunnen til at jeg valgte sosiologi, min kjære mor Elisabeth Gjerberg. Takk for all hjelp og mange gode diskusjoner.

Takk også til sjef Kjetil Try og makker Torkild Jarnholt som har måttet leve med at kollegaen deres har hatt en mer enn gjennomsnittlig tidkrevende ”hobby” de siste årene.

Avslutningsvis vil jeg takke Diane for enorme mengder tålmodighet, støtte og kjærighet - og Selma og Mia som tidvis ikke har skjønt hvorfor pappa fremdeles ”går på skolen”.

Oslo 20. juni 2015

Bjørnar Buxrud

INNHALDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING.....	1
1.1	PROBLEMSTILLING: OVERORDNEDE SPØRSMÅL	4
1.1.1	DISKURSANALYSE: PRESISERTE SPØRSMÅL	6
1.1.2	RETORISK ANALYSE: PRESISERTE SPØRSMÅL.....	6
1.2	BEGREPSAVKLARING.....	7
1.3	GANGEN I OPPGAVEN.....	9
2	TEORETISK REFERANSERAMME.....	10
2.1	NATURLIGE ELLER KONSTRUERTE FELLESSKAP?	10
2.2	SYMBOLER OG RITUALER: ET SOSIOLOGISK UTGANGSPUNKT	11
2.2.1	SYMBOLER OG RITUALER: OFFENTLIGE HENDELSER	12
2.3	DISKURSTEORI: ET GENERELT UTGANGSPUNKT	13
2.3.1	DISKURS OG NASJONAL IDENTITET: RUTH WODAK	14
2.4	SYMBOLSK MAKTT: PIERRE BOURDIEU.....	15
2.5	RETORISK TEORI.....	16
2.5.1	JOHNSEN OG LAKOFF: HVERDAGSLIVETS METAFORER	17
2.5.2	BITZER: DEN RETORISKE SITUASJON	18
3	DATA OG METODE	20
3.1	UTVALG	21
3.2	MATERIALET	21
3.2.1	DET ENDELIGE MATERIALET.....	22
3.2.2	STYRKER OG SVAKHETER VED MATERIALET.....	23
3.3	VALG AV METODE.....	23
3.3.1	SPESIFIKASJON AV METODE: DISKURSANALYSE	25
3.3.2	SPESIFIKASJON AV METODE: RETORISK ANALYSE.....	27
3.4	ETISKE OVERVEIELSER	28
4	17.MAI-TALENS TEMATISKE KOMPONENTER.....	31
4.1	Norske verdier.....	31
4.2	Norsk historie	32
4.3	Norsk selvforståelse	33
5	NASJONALDAGSDISKURS I: NORSK HISTORIE	36

6	NASJONALDAGSDISKURS II: NORSKE VERDIER.....	46
7	NASJONALDAGSDISKURS III: NORSK SELVFORSTÅELSE.	58
8	OPPSUMMERING OG DISKUSJON AV FUNN	68
8.1	FORHANDLINGER FRA TALERSTOLEN	69
8.2	FORHANDLINGSPOSISJONER:.....	70
	EN FORSØKSVIS TYPOLOGISERING	70
8.2.1	ASSIMILERENDE TALER	71
8.2.2	INTEGRERENDE TALER.....	74
8.2.3	HYBRIDISERENDE TALER.....	76
8.3	KONKLUSJON	79
9	EPILOG	81
	LITTERATURLISTE.....	82
	Vedlegg / Appendiks	86

1 INNLEDNING

I nett-TV-serien #jegernorsk intervjuet Aftenposten våren 2015 en gruppe ungdommer med minoritetsbakgrunn som er født og oppvokst i Norge, om følelsen av å bli definert av andre i sitt eget land. På 17.mai skriver avisen følgende oppsummering av serien på lederplass:

”Det er stemmer det er verdt å lytte til, for de sier ikke bare noe om seg selv, de sier like mye om andre norske. Og ikke minst sier de noe om hvordan fremtiden kan bli. Alt som handler om innvandring, vil før eller siden handle om integrering. Den som skal integreres må også bli inkludert” (Eilertsen, 2015).

Hva skal til for å bli en del av dette store vi? spør avisen, og hevder ungdommenes erfaringer gir et innblikk i hva slags forventninger de møter med hensyn til hva det vil si å være norsk. I denne oppgaven er det en liknende problemstilling jeg ønsker å få svar på, ved å undersøke hvordan norske med minoritetsbakgrunn inkluderes i et utvalg 17.mai taler holdt av ordførere i norske kommuner.

17.mai-talen har vært en del av feiringen siden 1833, da Henrik Wergeland holdt den første offisielle 17. mai-talen i Christiania. I årene som har gått etter Wergelands tid, har 17.mai-talen antatt noen bestemte trekk som kan sies å ha gjort den til en egen sjanger: En typisk 17.mai-tale fremstiller som oftest et sett historiske og kulturelle omstendigheter som ligger til grunn for at Norge er en selvstendig nasjon, og at nordmenn kan kalle seg norske. Politisk sett kan man definere det å være norsk som det å ha norsk statsborgerskap. Samtidig er det en kategori som i etnisk og kulturell forstand, har mer utflytende og flertydig karakter. Tall fra SSB viser at nær 15 prosent av nordmenn i dag har en annen etnisk bakgrunn enn norsk (SSB, 2015). Disse har bakgrunn fra 222 forskjellige land, og i alle norske kommuner er det bosatt mennesker med ikke-norsk etnisk bakgrunn. 17.mai-feiringen har derfor synlige innslag av befolkningsmangfold; i barnetog og på skolenes arrangementer ser man mennesker med ulike hudfarger, kledd i andre lands folkedrakter, som vifter med andre lands flagg. Mangfoldets

tilstedeværelse på nasjonaldagen har på ulike måter aktualisert problemstillinger som angår forholdet mellom majoriteten og etniske og kulturelle minoritetsgrupper i det norske samfunnet. Da pakistanskfødte Rubina Rana ledet hovedstadens 17.mai-komité og gikk først i barnetoget i 1999, var det for noen et vakkert og progressivt bilde på hvordan begreper som norsk og nordmann endrer seg i takt med samfunnsutviklingen, for andre en fargerik torn i øyet. Debatten om hvorvidt barn med minoritetsbakgrunn skulle få lov til å bære andres lands flagg i barnetoget, sier mye om det samme. ”Det er alltid noen som føler seg truet når det skjer forandringer, og da reagerer de irrasjonalt. Slik var det også noen som reagerte da jeg skulle gå først i det norske 17.mai-toget” (Rana, 2001).

Med et økende befolkningsmangfold har nasjonaldagen vist seg som en arena der etablerte forestillinger om fellesskapet har blitt utfordret. Spørsmål knyttet til integrering og nasjonal identitet kan sies å være en del av offentlig debatt året rundt, men temaene aktualiseres på en helt spesiell måte på nasjonaldagen. 17.mai er spekket med symboler og ritualer som er komponenter i en historie vi forteller for å minne oss om hvem vi er. Ja *vi* elsker. *Vi* ere en nasjon *vi* med. Men hvem er det norske *vi* på 17.mai i 2015?

Det er flere grunner til at dette er et interessant tema. Nasjonaldagen har bred oppslutning i befolkningen, og nordmenn med en annen etnisk bakgrunn er ikke noe unntak når det kommer til deltagelse. En studie viser at 88 prosent av ikke-vestlige innvandrere feirer dagen i privat eller offentlig regi, mens tallet for etniske nordmenn er 89 prosent (Botvar & Agedal, 2014). En annen undersøkelse (Hovland & Agedal, 2001) antyder at 17.mai sannsynligvis er den dagen der ikke-vestlige innvandrere føler seg mest inkludert, og mange oppgir at 17.mai er en dag som domineres av ”en følelse av fellesskap”. Forfatterne mente én mulig årsak til innvandrernes oppslutning om 17. mai, kunne være at det er universelle verdier som feires: Selvstendighet, frihet, demokrati og menneskerettigheter uten undertrykkelse. På bakgrunn av slike funn vil det være interessant å se i hvilken grad talene tar høyde for minoritetsgruppers deltagelse, og hvordan denne tematiseres.

Lynnebakke & Fangen (2011) intervjuet unge med minoritetsbakgrunn om deres oppfatning av hva de opplever som nødvendig for å bli helt norsk, og utforsket hva henholdsvis opphav, praksis og politisk fellesskap betyr for norsk gruppefølelse blant unge voksne innvandrere og etterkommere etter innvandrere. Jeg mener Lynnebakke og Fangens tre avgrensningskriterier kan forstås i sammenheng med de sentrale temaene jeg i denne oppgaven vil argumentere for at en 17.mai-tale tradisjonelt sett struktureres omkring: De historiske hendelsene som ligger til grunn for norsk selvstendighet, en særegen norsk selvforståelse, og ikke minst det politiske verdigrunnlaget som er fundamentet for den norske grunnloven. Forfatterne undersøker norskhet som en kategori en kan føle seg på innsiden eller utsiden av, og ser en tendens til at informanter med synlig ikke-norsk etnisk opphav, opplever å bli tilskrevet en identitet som utlendinger av den hvite majoritetsbefolkningen. For denne oppgavens del, er det derfor interessant å undersøke hvilke aspekter av norskhet talene legger vekt på når de inkluderer norske med minoritetsbakgrunn.

Marianne Gullestad (2002) kan sies å ha undersøkt norskhet som en størrelse med bestemte normative føringer. Hun skriver om uttrykket ”norske verdier” og kritiserer antropologen Unni Wikan for å bruke dette på en måte som impliserer at variasjonene i Norge ”homogeniseres til ett sett med verdier”. Dette innebærer i følge Gullestad en underforstått enighet om hva disse verdiene er, uten at de spesifiseres nærmere, eller gis støtte i noe utover i seg selv. Gullestad belyser på denne måten at inkludering kan ha problematiske sider dersom den innebærer slike stilltiende og innforståtte premisser. Hun reiser på generelt grunnlag viktige spørsmål om minoriteters mulighet for å bli ”skikkelig” norsk: Forblir man en ”innvandrere”, selv om man er født i Norge, dersom man skiller seg fra etniske nordmenn med hensyn til hudfarge, religion, har et annet morsmål, eller foreldre som er født utenfor Norge? I denne sammenhengen er et slikt perspektiv interessant som utgangspunkt for å undersøke om inkludering av norske med minoritetsbakgrunn kan sies å være betinget av bakgrunn og opprinnelse, eller tilslutning til bestemte verdier.

Til forskjell fra de fleste andre symbolene og ritualene som anvendes i feiringen av nasjonal identitet, er talen en rent *språklig* institusjon. Slikt forstått er talene interessante fordi de kan sies å være en arena der forutsetninger for hva det vil si å være norsk, faktisk artikuleres. Ved å gjøre en tekstanalyse av 17.mai-taler holdt av ordførere i et utvalg norske kommuner, er tanken å få et innblikk i hvordan norske med minoritetsbakgrunn inkluderes i det norske fellesskapet. Med denne oppgaven håper jeg derfor å kunne levere et lite bidrag innenfor et stort felt som både omfatter integreringsspørsmål helt generelt, og inkludering av etniske og religiøse minoritetsgrupper på nasjonaldagen spesielt.

1.1 PROBLEMSTILLING: OVERORDNEDE SPØRSMÅL

I spørsmål om norsk identitet er 17. mai og dagens betydning for nasjonalt fellesskap et interessant utgangspunkt, ikke minst fordi en nasjonaldag tradisjonelt sett har hatt som funksjon å virke samlende. Ved å se på hvordan norske med minoritetsbakgrunn inkluderes i det norske fellesskapet i 17.mai-taler, håper jeg å få et innblikk i om *innholdet* i begrepene speiler mangfoldet som preger dagens Norge. I 2015 er befolkningssammensetningen i norske kommuner etnisk og kulturelt sett mer kompleks enn for bare 15-20 år siden. Så når det snakkes til og om et *nasjonalt vi* i talene, hvordan fanger de opp dette mangfoldet?

Begreper som norsk og nordmann har blitt mindre entydige, fordi mange av menneskene de skal omfatte, har etnisk og kulturell bakgrunn fra andre deler av verden. Jeg vil argumentere for at 17.mai-talen er en interessant arena å undersøke det som kan sies å være en pågående forhandling om innholdet i slike begreper. Disse forhandlingene foregår *med* språk, og de handler i stor grad *om* språk. Språk er et sentralt virkemiddel i symbolske grensedragninger som deler verden i mer eller mindre ulike grupper av ”oss” og ”dem”, og forsøk på å både skape og overskride slike forskjeller må nødvendigvis gis språklige uttrykk. Talene kan sånn sett betraktes som forhandlinger om rammene for nasjonal identitet. Definisjonsmakten en ordfører utøver ved å fortolke et nasjonalt *vi* på nasjonaldagen er i en slik forstand betydelig. I kraft av sitt embete er ikke en ordfører en hvilken som helst politisk representant, han eller hun er også en

symbolsk størrelse i det politiske fellesskapet, en funksjon som skal virke samlende for alle kommunens innbyggere. Min påstand er at måten mangfold artikuleres på i en 17.mai-tale, derfor må kunne sies å ha stor symbolsk betydning; både som grunnlag for identitetsdannelse for grupper som i kraft av etnisk bakgrunn eller religiøs tro, ofte betraktes som 'fremmede' eller 'nye' i Norge, men også for majoritetsbefolkningen som kan få utfordret sine forestillinger om fellesskapets sammensetning og mangfoldighet.

"Nasjonal identitet er ein type kollektiv identitet, dvs ein identitet basert på det å vera ein del av eit fellesskap" (Brottveit, Hovland og Aagedal, 2004:22). Som Brottveit, Hovland og Aagedal er inne på, handler fellesskap om identitet; man må være *noen* for å høre hjemme i *noe*. Hva det norske nasjonale fellesskapet er tuftet på og hvem som omfattes av det, kan sies å være 17.mai-talens mest grunnleggende temaer. Derfor er det ikke bare symbolsk viktig å gi minoriteter plass i fellesskapet, det handler også om betydningen av å snakke til *flertallet* om at det norske forandrer seg. 17.mai-talen er en festtale som har mulighet til å være noe mer enn bare det. Dagen er en anledning til å drive holdningsskapende arbeid. En analyse av 17.mai-taler kan slikt forstått være med på belyse hvordan fremstilling av nasjonal identitet tar høyde for at begreper som norsk og nordmann i 2014 har et langt mer mangfoldig innhold enn tidligere. Oppgavens overordnede problemstilling lyder som følger:

Hvordan inkluderes norske med minoritetsbakgrunn i 17.mai-taler holdt av ordførere i norske kommuner?

Analysen vil bestå av to komponenter, uten at fremstillingen vil følge en todelt struktur. Tanken er å lese hver enkelt tale med to sett briller: Først vil jeg identifisere hvilke nasjonaldagsdiskurser som strukturerer talene, og vise hvordan talerne trekker på dem for å inkludere norske med minoritetsbakgrunn. Deretter er tanken å undersøke på hvordan talens bruk av flertallspronomen kan sies å skape bestemte effekter når de anvendes for å inkludere norske med minoritetsbakgrunn.

1.1.1 DISKURSANALYSE: PRESISERTE SPØRSMÅL

Talerne kan sies å trekke på et sett nasjonaldagsdiskurser som tradisjonelt har strukturert 17.mai-talen; fortellinger om norsk historie, norske verdier og norsk egenart. Det første analysegrepet er å se nærmere på hvilke diskurser som utgjør talenes tematiske rammeverk, og hvordan de anvendes for å inkludere norske med minoritetsbakgrunn.

1. Anvendelse av nasjonaldagsdiskurser

Hvilke nasjonaldagsdiskurser trekkes det på når norske med minoritetsbakgrunn inkluderes? Hvordan anvendes disse diskursene for å skape meningsfulle forbindelser mellom norske med minoritetsbakgrunn og 17.mai-talens tradisjonelle temaer?

2. Refleksjon omkring det nasjonale selvbildet

Nasjonaldagsfeiringen har blitt mer sammensatt med hensyn til deltagernes etniske og kulturelle bakgrunn. Dette gjør 17.mai-talen til en mulig arena for å tenke høyt om at norsk nasjonal identitet er i endring. Jeg ønsker å identifisere mulige tendenser når det gjelder fremstilling av et nasjonalt selvbylde. I hvilken grad finnes det eksempler på at talerne fremstiller nasjonal identitet som mer sammensatt enn tidligere? Legges noen taler vekt på at innholdet i begrepene er i spill?

1.1.2 RETORISK ANALYSE: PRESISERTE SPØRSMÅL

Mer enn å se på det nasjonale *vi* helt generelt, er tanken å se hva som skjer når dette *vi* også skal omfatte grupper som historisk sett er nye i det norske fellesskapet. Hva skjer når det også skal inkludere norske med minoritetsbakgrunn i en talesjanger som tradisjonelt sett har fremstilt historiske hendelser og kollektive egenskaper med sterke etnosentriske og monokulturelle preg?

1. Talenes *vi*. Inkonsistens og dikotomisering.

Talene kan på ulike måter sies å forsøke å skape et nasjonalt vi som inkluderer norske med minoritetsbakgrunn. Skapes det en følelse av et inkluderende og heterogent nasjonalt vi, eller forblir det et skille mellom minoritet og majoritet?

2. Talenes adressat.

Når talerne snakker om utvidelsen av det norske, hvem henvender de seg i størst grad til? Hva kan sies om fremstillingen av forholdet mellom majoritets- og minoritetsbefolkning?

Ved å undersøke hvordan det nasjonale *vi* fremstilles i et utvalg 17.mai-taler, håper jeg å finne ut i hvilken grad det er et *vi* som også inkluderer nordmenn med etnisk og kulturell bakgrunn fra andre deler av verden. Er det et *vi* som er tilgjengelig for mennesker som har nasjonal identitet utover den norske, for dem som i kraft av rettigheter, botid eller tilknytning, *føler* seg norske? På en dag der *alle* som kan kalle seg norske skal føle seg inkludert, er det interessant å se hvordan ordførere i norske kommuner håndterer befolkningsmangfoldet retorisk.

1.2 BEGREPSAVKLARING

I norsk språk anno 2015 anvendes det flere begreper som er mer eller mindre presise i sine forsøk på å fange opp alle gruppene som faller i kategorien 'innvandrere og nordmenn med annen kulturell og etnisk bakgrunn enn norsk'. Rogstad (2010) skriver om utfordringene ved å kategorisere minoritetsgrupper. Han tar utgangspunkt i begrepet essensialisering, som han ser på som en betegnelse på hvordan forskere ofte har forutbestemte kategorier før de starter med en undersøkelse. For Rogstad representerer essensialisering en form for metodologisk eller ontologisk tingliggjøring. Dette kan resultere i at man fremhever trekk man har bestemt seg for er særegent for gruppen, noe som igjen kan føre til at man går glipp av individuell variasjon.

"I studier av innvandrere er innvendinger mot essensialisering særlig relevant. Ved å bruke kategorien 'innvandrere', gjerne for å avdekke kritikkverdige forhold som gjør at det er en gruppe mennesker som

møter særlige barrierer, er vi med å produsere oppfatninger om at det er et skille mellom 'oss' og 'de andre'" (Rogstad, 2010:293).

Jeg mener dette er en problemstilling som vil kunne reises mot ethvert begrep som er ment å fange opp en svært sammensatt og kompleks befolkningsgruppe. For denne oppgaven er det et poeng å se på hvordan talene inkluderer alle andre enn majoritetsbefolkningen, forstått som norske med etnisk norsk bakgrunn. Gruppen som jeg i oppgaven har kalt *norske med minoritetsbakgrunn*, inkluderer derfor en rekke grupper med ulik grad av tilhørighet til Norge og norsk kultur. Dette begrepet er ment å fange opp alt fra norske med en annen etnisk eller kulturell bakgrunn enn norsk, til asylsøkere og innvandrere med varierende grad av botid i Norge.

Asylsøkere er en spesiell gruppe i denne sammenhengen. De er ikke en helt uproblematisk gruppe i en analyse som skal undersøke inkluderingen av norske med minoritetsbakgrunn i 17.mai-taler. Et argument for å utelate dem, er den uavklarte status de har som tilhørende i Norge; de har ikke statsborgerskap, eller oppholds- eller arbeidstillatelse. Deres tilknytning til landet er fremdeles i limbo, og en slik terskeltilstand, gjør dem vanskeligere å inkludere. Når jeg likevel har valgt å gjøre det, har det sammenheng med to forhold: For det første er de interessante fordi de i det hele tatt *er* et tema i flere taler. At en ordfører velger å snakke om asylsøkere og mottak i lokalsamfunnet i sin 17.mai-tale, vitner om at gruppens tilstedeværelse preger dette samfunnet på en måte som anses som viktig å adressere. Og når ordfører velger å ta opp temaet i nettopp en 17.mai-tale, har det betydning for denne oppgaven fordi bestemte holdninger til gruppen settes i sammenheng med bestemte nasjonaldagsdiskurser. Dernest er asylsøkere interessante fordi de aspirerer til å bli norske, og derfor kan betraktes som potensielle medborgere i nasjonen.

Jeg vil for ordens skyld legge til at denne oppgavens fokus er ulike minoritetsgrupper som kan sies å representere den innvandringen som har skjedd til Norge over de siste tiår. Samer, kvener og annen urbefolkning er derfor ikke en del av denne oppgavens interessefelt.

1.3 GANGEN I OPPGAVEN

I det følgende vil jeg først gjøre rede for oppgavens teoretiske belegg. Deretter beskriver jeg datainnsamling, utvalg og metode, før selve analysen presenteres over tre kapitler. Oppgaven avsluttes med oppsummering av funn og diskusjon av disse.

2 TEORETISK REFERANSERAMME.

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for ulike teoretiske perspektiver som vil bli anvendt for å besvare problemstillingen. Med utgangspunkt i at 17.mai-talen er et årvisst nasjonalt ritual, vil jeg først gjøre kort rede for noen teorier om nasjonen og ritualer. *Nasjonsbegrepet* er interessant i denne sammenhengen, ettersom ulike teoretikere legger vekt på forskjellige forhold i en befolknings tilknytning til en nasjon. Når det gjelder *ritualer* vil jeg først presentere en teori om ritualers samfunnsmessige betydning generelt, før jeg gjør rede for en teori om ritualers potensielt *modellerende* kraft.

I denne oppgaven argumenterer jeg for at det diskursive rammeverket som kan sies å strukturere 17.mai-talen som ritual, er ulike *nasjonaldagsdiskurser*. Slik forstått utgjør de et definert mulighetsrom taleren må forholde seg til for at ytringene skal fremstå som akseptable og meningsfulle. Den diskursteoretiske rammen som anvendes i analysen vil derfor bli viet den første delen av dette kapitlet. Samtidig dreier problemstillingen seg om inkludering av norske med minoritetsbakgrunn i et nasjonalt *vi*, som kan sies å aktualisere et bestemt forhold mellom majoritets- og minoritetsbefolkning. For å kunne belyse hvordan dette gjøres rent språklig og hvilke effekter det kan sies å ha, vil jeg til slutt i dette kapitlet gjøre rede for teorier om *retorikk, språk og makt* som har vært nyttige i analysen av mitt materiale.

2.1 NATURLIGE ELLER KONSTRUERTE FELLESSKAP?

Sosiologen A.D Smith (1998) mener at en nasjon ikke er en naturgitt enhet, men av det han kaller ”varig karakter”. I følge Smith er nasjonene forbundet med sitt eget territorium gjennom sin historie. Nasjonen er i seg selv en moderne oppfinnelse, men båndet som eksisterer mellom et historisk folk og landet det lever på, er av eldre karakter. Gjenoppdagelsen av historiske hendelser og fortolkninger av disse, er således sentrale for fortolkninger av nasjonens identitet. Fortolkninger av historien må kunne sies å være selve fundamentet i en tradisjonell 17.mai-tale; som sjanger handler den i stor grad om gjenfortelling av bestemte hendelser og deres betydning for norsk selvstendighet og selvforståelse. I denne fortellingen er det nettopp territoriet som spiller rollen som bakteppe –

hendelsene har betydning nettopp fordi de angikk norske statsborgere og fordi de skjedde på norsk jord.

I opposisjon til Smith sitt syn på nasjonen som historisk og territorielt forankret, mener andre at nasjonal tilhørighet kan skapes gjennom instrumentell politisk handling, en idé som illustreres godt i den italienske statsmannen Massimo d'Azeglios (1798-1866) sitat: "Italy has been made. Now it only remains to make Italians" (Hobsbawm 1996: 267). Hobsbawm hevder at nasjonalstaters tradisjoner i mange tilfeller er resultater av målbevisst politisk arbeid. Slik han forstår tradisjoner, er disse offentlige og kollektive praksiser med rituell eller symbolsk karakter som knytter fortid, nåtid og fremtid sammen gjennom å innprente bestemte verdier og forestillinger i en nasjons innbyggere.

Anderson (2006:6) kan i likhet med Hobsbawm sies å operere med en konstruktivistisk fortolkning av nasjonal identitet. Han hevder at nasjonal identitet er et sosialt konstruert fellesskap, en forestilling som deles av mennesker som ser seg selv som medlemmer av en gruppe. "Members of the community probably will never know each of the other members face to face; however, they may have similar interests or identify as part of the same nation". For Anderson oppstår nasjonal identitet som en konsekvens av at medlemmene kan se seg selv som del av et interessefellesskap, ikke nødvendigvis gjennom deres historiske tilhørighet til et landområde. Forestillingen om å tilhøre en gruppe oppstår gjennom identifisering med et sett av felles ideer og idealer. 17.mai er kanskje en oppfunnet tradisjon, men likefullt har den stor betydning for hva det vil si å føle seg norsk, fordi dagen handler om at det nasjonale fellesskapet feirer seg selv ved å minne om idealene og historien det er tuftet på. Når en befolknings sammensetning endrer seg, har det derfor stor symbolverdi at også dette samfunnets minoritetsgrupper inkluderes i det nasjonale *vi* på linje med majoritetsbefolkningen.

2.2 SYMBOLER OG RITUALER: ET SOSIOLOGISK UTGANGSPUNKT

Om ikke den franske sosiologen Emile Durkheim jobbet spesifikt med nasjonalisme, anses han for å ha hatt vesentlig innflytelse på feltet gjennom sitt

arbeid med religion. "It is certainly not easy to overlook the traces of Durkheim insights in contemporary theories of nationalism" (Özirimli, 2010). Integrasjon er et nøkkelbegrep i Durkheims sosiologi. Hva holder samfunnet sammen? "It is in this context he stresses the value of public gatherings, rituals, ceremonies and emblems in promoting the integration of the nation" (Mitchell, 1931). Ifølge Mitchell, legger Durkheim stor vekt på ritualers og symbolers betydning for integrering, og hevder at alle samfunn trenger periodisk bekreftelse og fornyelse gjennom kollektive riter og seremonier. Slik han ser det, kan ideer, idealer, og moral kun utvikles i fellesskap. Følger du moralske normer blir du inkludert i fellesskapet, bryter du med moralske normer blir du utstøtt. Moralen er forankret i kollektive følelser, og individet veves inn i disse gjennom deltakelse i sosiale ritualer, og i feiringen av det hellige. Slik forstått kan man kanskje si at talene ved å fremheve et bestemt verdigrunnlag og et sett historiske hendelser, er en arena der det norske nasjonale fellesskapet artikulere sine felles verdier og sin tilblivelseshistorie. God samfunnsmoral på 17.mai, er derfor å delta i ritualene for å gi sin tilslutning til dette verdigrunnlaget og ære de historiske omstendighetene. Ved å fysisk delta når fellesskapet feirer seg selv i omtrent i like stor grad som majoriteten, "oppfyller" så å si norske med minoritetsbakgrunn et slikt moralsk krav. Spørsmålet er om de også er representert når fellesskapets historie og verdier fremstilles retorisk – og i hvilken grad inkludering i dette fellesskapet betinges av forbindelse med historien og tilslutning til verdiene.

2.2.1 SYMBOLER OG RITUALER: OFFENTLIGE HENDELSER

Handelman (1998) har utviklet begrepet *Offentlige hendelser* for å favne ritualiserte handlinger i både tradisjonelle og moderne samfunn. En offentlig hendelse er avgrenset i tid og rom, og består av bestemte handlinger som er organisert som sekvenser. For denne oppgaven kan Handelsmans typologisering av offentlige hendelser være et fruktbart teoretisk tilfang. Han skiller mellom det han kaller presenterende, representerende og modellerende offentlige hendelser (Handelman, 1998). Det er den *modellerende offentlige hendelsen* som i denne sammenhengen er den mest interessante. Handelman (1998) hevder modellerende hendelser har tre kjennetegn; de er for det første forenklinger av fenomener i den virkelige verden, dernest er de målbevisste i den forstand at de tas i bruk for å

oppnå noe. For de tredje gir de konkrete anvisninger for hvordan målet skal oppnås. Når offentlige hendelser er modellerende, er det fordi de tar sikte på å skape en bestemt endring. I denne sammenhengen vil det være interessant å se om talene kan sies å forsøke å *skape* bestemte endringer, eller om tematisering av befolkningsmangfold i størst grad handler om å *beskrive* pågående endringer.

2.3 DISKURSTEORI: ET GENERELT UTGANGSPUNKT

Diskursanalysen er en egen måte å studere sosialt liv på, med særlig vekt på språket. Når det fins bestemte måter å snakke om ting på innenfor bestemte domener, kan man snakke om at det fins en diskurs. Diskurser er utstyrt med regler som bestemmer hvordan, hvor, med hvem, når og så videre vi kan snakke innenfor en diskurs. I en diskurs fins alltid underliggende regler som bestemmer hvordan diskursene produseres. Den verden vi lever i, vil derfor alltid være relativ til den diskursen vi befinner oss innenfor. Den klassiske måten å forstå språk på, er å se på språket som et speil som avbilder eller representerer virkeligheten. Foucault hevder på sin side at språket har andre og viktigere funksjoner. ”En måte å forstå diskursanalyse på, er hvordan vår kollektive forståelse av fenomener endrer seg over tid. Michel Foucault var en foregangsmann for denne typen tilnærming” (Bratberg, 2014:46). I følge Aakvaag (2008) hevder Foucault at diskurser produserer virkelighet, fordi de klassifiserer, ordner, inndeler og skjematiserer verden, og på den måten gjør den forståelig for oss. Talenes tematiske fokus skaper sånn sett et diskursivt rom, der feiringen ikke bare gjøres meningsfull, den skaper også avgrensninger med hensyn til hvem som hører hjemme i det nasjonale fellesskapet. Maktbegrepet er sentralt i Foucaults forståelse av diskurs, i den forstand at enhver ”sannhet” mer enn noe annet, er en form for lukning av rommet for fortolking. Anvendelse av en bestemt referanseramme vil midlertidig lukke muligheten for å ta i bruk andre referanserammer. En analyse av diskurser forsøker å gripe betydningsdannelse og identifisering ved å studere hvordan vi gir mening til våre omgivelser gjennom språk. Betydningsdannelse handler om å fastlåse tegns betydning, og en rådende diskurs lykkes med å midlertidig stanse tegns glidning i forhold til hverandre. Tegnene i en diskurs kan betegnes som momenter, og blant disse er *nodalpunkter* og *mesterbetegnere* særlig privilegerte tegn som de andre organiseres i forhold til

og får sin betydning fra. ”Grovt sett kan man si, at nodalpunkter organiserer diskurser (fx ’liberalt demokrati), og mesterbetegnere organiserer identitet (fx ’mand’” (Jørgensen & Philips, 1999). Bestemte oppfatninger og holdninger kan oppnå hegemoni ved at en diskurs er rådende med hensyn til forhold som begrepsbruk, situasjonsdefinisjon og virkelighetsfortolkning. ”En bedre oversettelse av ’nodal points’ enn ’nodalpunkter’ er *forankringspunkter*. I det diskursen underlegges et forankringspunkt, fikseres den som hegemonisk.” (Neumann, 2001). Også i nasjonaldagsdiskursene slik de kommer til uttrykk i talene, er det rimelig å anta at det finnes begreper som fungerer som nodalpunkter og mesterbetegnere. Det er disse jeg ønsker å undersøke for om mulig å identifisere spenning i begrepsanvendelse, og om sentrale tegn i diskursen er i bevegelse, eller forsøkes fastholdt.

2.3.1 DISKURS OG NASJONAL IDENTITET: RUTH WODAK

En sentral inspirasjonskilde i arbeidet med denne oppgaven, har vært *The Discursive Construction of National Identity*. Ved å analysere et materiale bestående av blant annet litteratur, politiske taler og intervjuer, identifiserer Wodak, de Cillia, Reisigel & Liebhart ulike strategier som anvendes i konstruksjonen av nasjonal identitet i Østerrike. Studien baserer seg i hovedsak på kritisk diskursanalyse og har beskrevet sin målsetting på følgende måte: ”

”...to throw light on the largely contingent and imaginary character of nation and to sharpen awareness of dogmatic, essentialist and naturalizing conceptions of nation and national identity which, according to Habermas (1996, pp. 172ff.), threaten or make impossible what he has described as ‘difference-sensitive inclusion, equal pluralistic coexistence of various ethnic groups, language communities and forms of life.’” (Wodak, de Cillia, Reisigel og Liebhart, 2009).

Sitatet peker i retning av et teoretisk perspektiv som rimer godt med det som ligger til grunn for denne oppgaven. Også med tanke på tema er studiens målsetting svært interessant: Forfatterne ønsker å belyse hvordan bestemte forestillinger om nasjonen og nasjonal identitet, kan true inkludering som tar høyde for forskjeller, og

likestilt sameksistens mellom etniske grupper, språksamfunn og livsformer. Wodak et al skriver at en nasjon langt på vei er et foranderlig og forestilt fenomen, og at nasjonal identitet er bygget på forestillinger som er naturaliserende og essensialistiske. Slik jeg forstår Wodak et al er deres posisjon at en nasjon og nasjonal identitet ofte fremstilles som noe naturlig og entydig. Samtidig er sannheten at disse forholdene er bestemte av historiske og kulturelle forhold som er resultater av tilfeldige omstendigheter.

De sentrale begrepene peker i retning av teoretikere som blant annet Anderson og Bourdieu. Anderson hevder som vi har sett at nasjonal identitet er et sosialt konstruert fellesskap, en forestilling som deles av mennesker som ser seg selv som medlemmer av en gruppe (Anderson: 2006:6). Dette er relevant for denne oppgaven, fordi et slikt sosialkonstruktivistisk perspektiv kan sies å betrakte nasjonal identitet som et bevegelig begrep som over tid vil kunne endre innhold, og preges av forandringer i gruppefølelse og samhørighet. Sånn sett vil sammensetningen av og dynamikken mellom et lands innbyggere være avgjørende: hva den nasjonale identiteten skal bestå i, handler langt på vei om hvem som vinner kampen om hva den skal tuftes på og hvordan den fremstilles. Det nasjonale *vi*, det norske *oss* som tradisjonelt er gravitasjonspunkt i 17.mai-taler, er et slikt innbilt fellesskap som Anderson snakker om. Derfor mener jeg det er interessant å undersøke om og hvordan en slik forestilling om det norske fellesskapet, blir forsøkt konstruert, eller re-konstruert når landets befolkning i dag er sammensatt på en ny måte.

2.4 SYMBOLSK MAKT: PIERRE BOURDIEU

Bourdieu definerer kapital som knappe ressurser det er konkurranse om blant individer og grupper i samfunnslivet. Kapital gir makt i egenskap av å være en ressurs som kan brukes til å oppnå fordeler i det sosiale livet, og denne kapitalen er ulikt fordelt, noe som danner grunnlaget for dominans og herredømme. I denne sammenhengen kunne man kanskje snakke om at det også finnes en slags *nasjonal kapital*: På samme måte som både kulturell og økonomisk kapital kan fungere som symbolsk kapital når de fører til anerkjennelse og aksept for at

besitteren innehar spesielle egenskaper eller ferdigheter, kan nasjonal kapital forstås som egenskaper som i større eller mindre grad gir legitimitet til ens nasjonale identitet. Hvordan individer og gruppers ulike særtrekk og egenskaper klassifiseres, vil da avgjøre i hvilken grad deres tilknytning til Norge og det norske, oppleves som ”naturlig og riktig”. Hos Bourdieu tilsløres og tildekkes ulikhet og urettferdighet som en hovedregel gjennom de måter vi klassifiserer og forstår virkeligheten på. Nøkkelbegrepet her er naturalisering. Hierarkier, dominans, vilkårlig herredømme og så videre re-klassifiseres ifølge Bourdieu svært ofte på måter som får de samme fenomenene til å fremstå som vanlige, naturlige og uproblematisk. Den makten som dominerende grupper og klasser på denne måten utøver gjennom å klassifisere verden på måter som tildekker og naturaliserer deres vilkårlige privilegier, kaller Bourdieu *symbolsk makt* (Aakvaag, 2008). Dersom talene forbinder norsk nasjonal identitet med egenskaper som i større grad innehas av majoritetsbefolkningen, kan man kanskje snakke om at det utøves symbolsk makt mot norske med minoritetsbakgrunn. Når adgang til det norske knyttes til forhold som bakgrunn, kultur, felles forhistorie og generelle aspekter som skiller minoritetsgrupper fra majoriteten, kommer mer prinsipielle tilslutningsforhold som statsborgerskap og fellesverdier i bakgrunnen.

2.5 RETORISK TEORI

I følge Andersen (2007:9) definerer Aristoteles blant annet de tre talegenrene, og viser hvor retorikkens funksjoner kan sies å ha vært viktigst i antikken. Han tar utgangspunkt i formål, tidsakse og kriterier og skiller mellom den politiske talen, rettstalen og oppvisningstalen. Umiddelbart virker det enklest å innpasse 17.mai-talen i kategorien oppvisningstale eller festtale – den epideiktisk retorikken som Aristoteles kalte det. Andersen (Andersen, 2007: 30) omtaler denne som ”problembarnet” i retorikken ettersom den kan være fremvisende eller oppvisende både med tanke på ris og ros. Oppvisningstalens tidsnedslag er nåtid, og dens hensikt er, enten den roser eller riser, å utbre en stemning blant publikum. Nå er 17.mai utvilsomt en festdag, og 17.mai-talen like sikkert en festtale. Like fullt vil jeg hevde at man kan argumentere for at 17.mai-talen inneholder elementer som kan forstås politisk. Med sitt tradisjonelle fokus på de historiske omstendighetene som gjorde nasjonen Norge og norsk nasjonal identitet mulig,

har den politisk karakter ved at den som offentlig hendelse tematiserer en bestemt oppfatning av norskhet og betingelsene denne er tuftet på. Nasjonaldagen kan slikt forstått, brukes som en anledning til å skape oppslutning om ulike måter å forholde seg til minoritetsgrupper på. Før jeg gjøre rede for en retorisk teoretiker som har vært opptatt av nettopp betydningene av anledninger, skal jeg kort presentere et perspektiv på betydningen av metaforer som er utviklet av Johnsen og Lakoff (Johnsen & Lakoff, 2003). De har vist at språket har egenskaper som i stor grad er være med å prege vår oppfatning av bestemte fenomener.

2.5.1 JOHNSEN OG LAKOFF: HVERDAGSLIVETS METAFORER

For Johnsen og Lakoff (2003) handler retorikk først og fremst om talerens evne til å forme tilhørerens virkelighetsoppfatning i sitt eget bilde. I følge Bratberg (2014) skjer dette ved at en taler anvender ulike språklige grep for å hente frem bestemte kognitive rammer hos tilhørerne. Johnsen og Lakoff (2003) undersøker hvordan språklige bilder og forestillinger former vårt syn på mange av de spørsmålene vi står overfor i det daglige. En av de viktigste påstandene deres er at metaforer ikke bare angår språket. Ettersom språklig kommunikasjon er basert på det samme begrepssystemet som vi bruker når vi tenker og handler, er også menneskets *tankeprosesser* overveiende metaforiske. Johnsen og Lakoffs utgangspunktet er at ethvert begrep trekker med seg et gitt perspektiv.

”Begrepssystemet vårt spiller en sentral rolle i måten vi definerer hverdagens virkelighet på. Hvis vi har rett i at begrepssystemet er overveiende metaforisk, er det i høyeste grad et spørsmål om hvordan metaforer påvirker hvordan vi tenker, hva vi erfarer og hva vi gjør i det daglige” (Johnsen & Lakoff, 2003:7). Ved å bruke konkrete begreper skaper vi assosiasjoner og bilder hos tilhørerne. En taler må derfor velge sine begreper og uttrykksmåter med kløkt, fordi språket skaper selve fortolkningsrammen for budskapet. ”Det er ikke ideer som sådan, men snarere mottagerens kognitive rammer som avgjør hvordan budskap blir mottatt og meninger formet. Disse kognitive rammene vedlikeholdes gjennom språk, og en kløktig retoriker kan benytte seg av nettopp dette for å endre publikums syn i sin favør” (Bratberg, 2014:118). En slik fortolkning av språk er i denne sammenhengen interessant, fordi utvalget av taler er gjort på bakgrunn av at de omtaler norske med minoritetsbakgrunn på ulike måter. Det vil derfor være

interessant å se hvilke metaforer som eventuelt anvendes i fremstillingen av minoritetsgruppers plass i det nasjonale fellesskapet.

Hvor godt talene lykkes med å inkludere denne kategorien i det norske fellesskapet, vil preges av talenes bruk av en ordgruppe som kan sies å regulere eiendomsretten til norsk historie, norsk språk, norsk kultur og norsk identitet: Flertallspronomen. Det er flertallspronomen og hvem de inkluderer i talene som uttrykker tilknytning til det norske fellesskapet og norske verdier. I denne sammenhengen handler det om ord som *Norge*, *norsk* og *nordmann*, og i talene møter vi ofte disse begrepene som metonymier. ”Metaforer er først og fremst en måte å oppfatte én ting utfra en annen på, og dens viktigste egenskap er forståelse. Metonymien, derimot, har først og fremst en refererende funksjon, det vil si at vi kan la en entitet stå for en annen” (Johnsen & Lakoff, 2003:37). Synekdommen er et spesialtilfelle av metonymi der del står for helhet. ”Hvilken del vi velger ut, avgjør hvilket aspekt ved helheten vi fokuserer på” (Johnsen & Lakoff, 2003:37). Tilgang til, og deltagelse i det norske *vi* bestemmes nettopp med pronomen som *vi*, *vårt* og *våre*. Likeledes eiendomsforhold til historie, verdier og kultur. I talene er det pronomen som både språklig og symbolsk åpner for inkludering. På samme måte er det objektsformene av de samme pronomen som ekskluderer. Når minoritetsgrupper omtales som *de*, *dem* og *de andre*, plasseres de også utenfor det nasjonale fellesskapet, og får status som ikke fullverdige nordmenn, eller ikke hjemmehørende i Norge. Sentralt i denne oppgaven er derfor å undersøke hvordan flertallspronomen blir anvendt i avsnitt som inkluderer norske med minoritetsbakgrunn.

2.5.2 BITZER: DEN RETORISKE SITUASJON

En kontrast til Johnsen og Lakoff og deres fokus på kognitive rammer og språket i seg selv, finner vi hos Bitzer som på 1960-tallet lanserte begrepet *den retoriske situasjon*. Hans utgangspunkt var at retorikk først og fremst har som funksjon å løse et aktuelt problem. Også i den klassiske retorikken var man opptatt av å studere språklig kommunikasjon som fungerte, men fokus var stort sett på aktørene; en retoriker er i første rekke en entreprenør eller kunstner. Bitzers perspektiv var mer strukturelt: En gitt situasjon stiller bestemte fordringer, og den

retoriske analysen kan vise hvordan disse fordringene kan møtes (Bratberg, 2014:115). Slik Bitzer forstår den retoriske situasjon, er det en situasjon med et konkret problem som må løses, og denne løsningen må skapes ved hjelp av språk. Ifølge Bitzer var det tre elementer med særlig betydning for den retoriske situasjon: Det påtrengende problemet, det retoriske publikumet, og de retoriske vilkårene. Problemet kan være fravær av en felles forståelse, eller behov for en avklaring eller definisjon av veien videre. ”Situasjonen kaller på en taler. Hos det retoriske publikumet – de som kan påvirkes og har kapasitet til å løse problemet - må det etableres enighet om hva som er de faktiske forholdene, så vel som hva som er riktige verdier å samles om.” (Bratberg. 2014:116). Som jeg tidligere har vært inne på, er ikke 17.mai-talen tradisjonelt sett noe sted å ta opp konkrete utfordringer eller problemer. Samtidig er dagen utvilsomt en enestående anledning til å reflektere over, og tenke høyt om forhold som preger den politiske debatten også resten av året; nemlig innvandring, integrering og mangfold. I et slikt perspektiv kan dagen sies å være en eksemplarisk retorisk situasjon slik Bitzer bruker begrepet, og som vi skal se i analysen, viser flere av talene i utvalget at enkelte ordførere ikke lar anledningen gå fra seg.

3 DATA OG METODE

Oppgaven er basert på en kvalitativ studie av et utvalg 17.mai-taler holdt av ordførere i norske kommuner. Ettersom jeg ønsket å ta utgangspunkt i 17.mai-taler, var det opplagt å velge tekstanalyse som metode. Spørsmålet var hva slags 17.mai-taler som skulle anvendes som datamateriale. Det holdes taler i en rekke sammenhenger på nasjonaldagen; det tales ved minnesmerker og på gravlunder for å hedre de som falt under siste verdenskrig. Det er taler på gravene til personer som var sentrale i Norges vei mot selvstendighet, slik som Christian Magnus Falsen. Det tales ved Wergelands grav på Vår Frelses Gravlund i Oslo, og på Aulestad som var Bjørnsons hjem. Det tales i bedehus og eldresentre, på torg, i forsamlingshus, ved rådhus og i kirker. Som en form for offentlig henvendelse er en tales kontekst et viktig og interessant forhold. Det er rimelig å anta at form og innhold vil preges av tilhørere og anledning. Det er nærliggende å tro at betoning av temaer er annerledes i en minnetale ved et krigsminne enn under flaggheising på en barneskole. I innsamlingen av materialet, har jeg mottatt taler som er holdt i ulike sammenhenger, noe som sannsynligvis preger måten talene berører problemstillingen på. Jeg har imidlertid valgt å se bort fra kontekst, i den forstand at jeg ikke legger vekt på mulig forskjeller og likheter som har med sted og anledning å gjøre. Med et begrenset taler til rådighet, har jeg valgt å utelate kontekst for å kunne gå i dybden på hva som sies og hvordan det sies. Et unntak gjøres for en av kommunene, der lokalsamfunnets utfordringer med rasisme og integrering gjøres til et hovedanliggende.

Jeg foretok innledningsvis i arbeidet et google-søk for å danne meg et inntrykk av om, og i hvilken grad talene tematiserte Norge som en flerkulturell nasjon.

Ettersom det jeg var interessert i å undersøke var i hvilken grad og på hvilke måter talene inkluderte norske med minoritetsbakgrunn, dukket ideen opp om å bruke taler som var holdt av personer som representerte det politiske Norge. Jeg fant en håndfull taler på nettet, og en del av disse var holdt av ordførere. Jeg anså det som sannsynlig at det var i taler holdt av representanter for det politiske fellesskapet jeg kunne forvente at problemstillingen ble omtalt. En ordfører har i likhet med andre politikere, sin tilhørighet ett eller annet sted på den politiske aksene, en tilhørighet som også omfatter et partis holdning til innvandring og integrering. Ettersom en del av en ordførers jobb er å representere fellesskapet, mener jeg det ville være interessant å se hva slags implisitte og eksplisitte

holdninger til norske med minoritetsbakgrunn deres taler formidlet på nasjonaldagen. En ordfører har en interessant politisk posisjon. Man tilhører partiet, men representerer samtidig hele samfunnet. Man skal ikke bare være ordfører for egne tilhengere, men for alle. Sånn sett kan det hevdes at det påligger ordførere en spesiell forpliktelse til å fremstå som inkluderende – og kanskje særlig på 17.mai.

3.1 UTVALG

Via Kommuneforlaget, fikk jeg tilgang til e-postadresser til alle landets kommuner. Dette var ikke adresser til spesifikke personer eller stillinger i kommunen, men den type e-postadresse som alle kommuner har for generelle henvendelser. Ettersom jeg på forhånd hadde blitt advart om at jeg ikke kunne regne med å få mange svar, eller få svar særlig raskt, valgte jeg å sende ut et ganske stort antall henvendelser (se vedlegg #1). Jeg begynte øverst på adresselista og sendte henvendelser til alle kommuner i fylkene Oslo, Akershus, Buskerud, Hedmark, Oppland, Østfold, Vestfold og Telemark som en test, til sammen 141 kommuner. Dette ble gjort da jeg til tross for advarsler om sannsynligheten av det motsatte, var engstelig for å bli sittende med et altfor omfattende materiale. Da jeg ganske umiddelbart begynte å få positive tilbakemeldinger, både i form av taler og løfte om snarlig oversendelse av taler, valgte jeg å kun sende henvendelser til de fem største kommunene i de resterende fylkene, som var Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark, til sammen 60 kommuner. Totalt sett gjorde jeg 201 henvendelser.

3.2 MATERIALET

I utgangspunktet var tanken å gjøre et utvalg som ville gi meg mulighet til å sammenlikne kommuner med hensyn til noen sentrale variabler. På et tidlig stadium holdt jeg muligheten åpen for å lese talene opp mot forhold som kommunenes innbyggerantall, om de var bykommuner eller lå i utkantstrøk, om de hadde asylmottak eller ikke, og hva slags politiske tilhørighet kommunens ordfører hadde. Et par uker etter henvendelsen, sluttet det å komme inn flere taler og jeg satt igjen med 67 stykker. I tillegg til talene jeg fikk, kom det også en del

svar fra kommuner som av ulike grunner ikke kunne eller ville gi meg tilgang til taler. Årsakene som ble oppgitt var alt fra at ordfører ikke hadde lagret talene sine, til administrasjonsansatte som kun oppga at de ikke kunne hjelpe meg uten å gi noen nærmere forklaring. Siden materialet allerede var ganske omfangsrikt, valgte jeg å ikke purre på de kommunene som ikke hadde svart ved første henvendelse. Neste skritt var få en oversikt over hva slags materiale jeg hadde fått, og i hvilken grad det berørte de problemstillingene jeg ønsket å få svar på. Etter hvert som jeg fikk lest gjennom talene, var det flere forhold som gjorde at jeg slo fra meg den opprinnelige tanken om sammenlikninger av kommuner som var ulike med hensyn til variabler som størrelse, befolkningssammensetning, geografi og ordførers politiske tilhørighet. For det første var det kun ca. en tredjedel av talene som i større eller mindre grad kunne si å angå problemstillingene. De færreste talene tematiserte nasjonal identitet på måter som kunne sies å ta høyde for landets etter hvert betydelige andel norske med minoritetsbakgrunn. Dette kunne i seg selv vært et interessant utgangspunkt for en analyse, men da jeg også fant en håndfull antall taler som i ulik grad tematiserte det jeg hadde satt meg fore å undersøke, valgte jeg å gå videre med disse. Det betød at jeg i større grad måtte la sammenlikningene ligge, men heller konsentrere meg om *hvordan* temaet ble behandlet i de talene som konkret tok det opp. Mer enn å sammenlikne hvordan ordførere fra ulike kommuner behandlet temaet, gikk jeg nå retning av å undersøke hvordan ordførerne *mer generelt* kunne sies å berøre problemstillingen. Dette valget ga meg også noen muligheter: Ettersom jeg i fra noen kommuner fikk flere taler holdt av samme ordfører, valgte jeg i enkelte tilfeller å ta med taler fra samme kommune som var holdt ulike år.

3.2.1 DET ENDELIGE MATERIALET

Av 67 taler var det 25 som i større eller mindre grad kunne sies å omhandle problemstillingen på en relevant måte. Talene i det endelige utvalget skriver seg fra kommuner over hele landet; fra Alta i nord, til Flekkefjord i sør. Overvekten ligger på kommuner på Østlandet; det er flest fra Oppland, der 3 skriver seg fra Gjøvik. Akershus er representert med 5 taler, hvorav 2 er fra Nannestad. Buskerud har med 4 taler, hvorav 3 er holdt samme sted, men i ulike år. Hedemark har også 4 taler, 3 fra Ringsaker, alle holdt forskjellige år. Østfold og

Rogaland er representert med 2 taler hver, og Nord-Trøndelag og Finnmark har hver sin tale i utvalget (Se vedlegg #2).

3.2.2 STYRKER OG SVAKHETER VED MATERIALET

At jeg kun sendte forespørsler til de største kommunene i halvparten av fylkene, kan tenkes å ha påvirket utvalget. Umiddelbart er det en mulig svakhet at mange småkommuner er utelatt. Det er rimelig å anta at for eksempel et asylmottak eller høy andel innbyggere med minoritetsbakgrunn, preger små steder på andre måter enn større steder. Som talene fra Ringsaker kan tjene som eksempel på, kan dette muligens være en grunn til at en ordfører velger å omtale mangfold og integrering med utgangspunkt i lokale utfordringer og forhold. Med flere taler fra tilsvarende steder ville det vært mulig å kunne se mønstre og likhetstrekk med utgangspunkt i kommunestørrelse og andel minoritetsbefolkning. Samtidig inneholder det endelig utvalget taler fra hele landet, og fra både små og store kommuner. Jeg mener utvalget er sammensatt nok med hensyn til geografisk og demografisk spredning, til at utvalget kan sies å være et tverrsnitt av norske kommuner; både store byer og små bygder er representert, her finner vi urbane kommuner i sør og forblåste tettsteder i nord. Med tanke på oppgavens tema, kunne jeg gått mer spesifikt til verks og gjort utsendelser til kommuner der en viss andel av befolkningen kan sies å være norske med minoritetsbakgrunn. Det er ikke gitt at disse gruppene i størst grad er å finne i de største kommunene. Dette ville kanskje gitt større andel taler som berørte mitt tema. På en annen side ville dette kanskje også kunne skapt skjevheter. En slik "overrepresentasjon" kunne gitt et utvalg der talenes fokus på disse gruppene i stor grad var resultat av lokale forhold, og således ikke være særlig hensiktsmessig når ønsket mer er å undersøke generelle tendenser. Selv om det kunne vært interessant å begrense analysen til 17.mai-taler fra slike steder, er det ikke denne oppgavens siktemål.

3.3 VALG AV METODE

Med et datamateriale bestående av 17.mai-taler holdt av ordførere, er det nærliggende å velge seg en form for språkbruksanalyse som metode. Tanken var å fokusere på avsnitt der talene kunne sies å omtale norske med minoritetsbakgrunn. En ordfører representerer et politisk fellesskap, og det er

rimelig å anta at bestemte ideologiske rammeverk er med på å strukturere og påvirke talernes virkelighetsforståelse. Jeg ønsket derfor først å undersøke hvilke diskurser talerne trekker på når norske med minoritetsbakgrunn blir fremstilt som del av det 'nasjonale vi'. Talene vil sannsynligvis berøre problemstillingen på ulikt vis og i ulik grad. Jeg ønsket derfor analytiske verktøy som gjorde det mulig å finne mønstre, og identifisere likhetstrekk og motsetninger, uavhengig av måte og grad av tematisering. Jeg ønsket samtidig at analysen skulle ha en metodisk komponent som gjorde det mulig å dekonstruere sentrale språklige virkemidler i talene, og hvilke effekter bruken av disse kunne sies å ha.

I sitt arbeid med analyse av blant annet politiske minnetaler, benyttet Wodak et al (2009) seg av en kombinasjon av kritisk diskursanalyse og retorisk analyse, noe som også virket å være hensiktsmessig for denne oppgaven. Forfatterne kan sies å benytte seg av et tredelt analysegrep: I arbeidet med de politiske minnetalene har de først kategorisert talene etter innhold - hvilke diskurser om det nasjonale de trekker på. Disse er identifisert som fem hovedtemaer:

”The linguistic construction of the homo astriacus, the narration and confabulation of a common political past, the linguistic construction of a common culture, the linguistic construction of a common political present and future, and the linguistic construction of a 'national body'” (Wodak et al 2009:30).

Jeg ønsker å identifisere de viktigste temaene som gir struktur til en tradisjonell 17.mai-tale. I oppgaven vil jeg se på disse som ulike nasjonaldagsdiskurser, og undersøke hvordan talerne trekker på dem når de inkluderer norske med minoritetsbakgrunn i det nasjonale fellesskapet.

Etter å ha identifisert ulike østeriske nasjonaldiskurser, peker Wodak et al på ulike strategier i tekstene de undersøkte. Disse strategiene hevder de skaper bestemte effekter med hensyn til oppfatninger av østerisk nasjonal identitet. Strategi beskrives generelt som “a more or less accurate plan adopted to achieve a certain political, psychological or other kind of objective” (Wodak et al 2009:31).

Forfatterne identifiserer fem ulike strategier i sitt materiale: "Constructive strategies, strategies of perpetuation, strategies of justification, strategies of transformation and dismantling or destructive strategies" (Wodak et al 2009:33). Til slutt viser de hvilke språklige virkemidler som anvendes og skaper effektene i de ulike strategiene.

"We employ further analytical methods depending on the type and size of data set we are investigating. For example, the analysis of political commemorative speeches necessitates a method that can identify the various rhetorical and argumentative features of the text, because these speeches are characterized by their rhetorical persuasive orientation" (Wodak et al.30: 2009).

På samme måte som talene i studien til Wodak et al, vil jeg se på om 17.mai-talene i utvalget kjennetegnes av det Wodak kaller "rhetorical persuasive orientation". Med dette forstår jeg at talene karakteriseres av å inneholde elementer som er egnet til å *overtale*. Jeg legger til grunn at også 17.mai-talerne har et bevisst forhold til, og et bestemt ønske med det han eller hun sier. Dette kan ses i sammenheng med det Wodak et al kaller strategier, som jeg forstår i retning av å ha et intensjonelt forhold til budskapet. For denne oppgavens del, er dette fokuset begrenset til å dreie seg om de avsnittene av talene som angår eller handler om norske med minoritetsbakgrunn.

3.3.1 SPESIFIKASJON AV METODE: DISKURSANALYSE

"Snarere end å give en entydig og udtømmende beskrivelse af de forskellige nationers kultur, kan man altså med diskursanalytiske redskaber se på hvilke billeder, der fremmanes i konkrete situationer på et bestemt socialt domæne eller i en given institution, og man kan spørge til, hvilke konsekvenser netop disse billeder har" (Jørgensen & Philips, 1999: 183).

Med diskursanalysen tar jeg først og fremst sikte på å kartlegge *hvordan* ordførere inkluderer norske med minoritetsbakgrunn i 17.mai-talene. Måten dette gjøres på, kan som Jørgensen og Philips er inne på, ha konsekvenser for hvordan tilhørere oppfatter minoritetsgruppers plass i det nasjonale fellesskapet. Talerne er politiske representanter, og det er derfor nærliggende å anta at talene deres i stor grad er formet av politiske diskurser om innvandring, integrering og mangfold. Sånn sett er talernes holdninger til minoritetsgrupper ikke bare et resultat av deres individuelle politiske konstitusjon og verdimessige synspunkter, men også av posisjonene til temaet som er tilgjengelige for dem i de politiske diskursene. I slike diskurser kommer forskjellige ideologiske perspektiver til syne. Ulike grupper har ulike oppfatninger om utfordringene med og verdien av innvandring, integrering og flerkultur, og det både forhandles og kjempes om hvilke syn som er "sant". Et mål med diskursanalysen er derfor å sette forhold som legges frem som selvfølgeligheter i perspektiv, for å belyse de underforståtte forestillingene som gir dem mening.

Et mer flerkulturelt samfunn har gjort innholdet i begreper som norsk og nordmann er mer flertydige, og språket er en viktig forhandlingsarena for forsøksvise grensedragninger. Når et fenomen preges av en slik kamp mellom ulike verdier og perspektiver, har vi det som kalles en diskursorden. "En diskursorden er ofte hva man viser til når et samfunnsområde er forbundet med flere ulike diskurser som konkurrerer om betydningstilskrivelse knyttet til det aktuelle området" (Bratberg, 2014:34). Er det rimelig å anta at diskurser om integrering og mangfold kommer til *direkte* uttrykk i talene? Tradisjonelt sett er ikke 17.mai-talen en arena for åpenlys politisk polemikk. Samtidig er det ikke usannsynlig at hverdagens integreringsdiskurser gjør seg gjeldene som en forståelseshorisont. For oppgaven handler det derfor først om å kartlegge hva slags nasjonaldagsdiskurser som anvendes for å inkludere norske med minoritetsbakgrunn, for deretter å identifisere impliserte holdninger og posisjoner som kan sies å skrive seg fra mer generelle integreringsdiskurser.

3.3.2 SPESIFIKASJON AV METODE: RETORISK ANALYSE

Diskurser kan betraktes som kollektive virkelighetsoppfatninger som sloss om hegemoni, og det å finne ut hvordan disse preger talene, er derfor et naturlig sted å starte i arbeidet med å lete etter ideologiske elementer. Samtidig kommer disse virkelighetsoppfatningene til uttrykk ved hjelp av et språk som i større grad enn i dagligtale og vanlig politisk debatt, preges av retoriske virkemidler. ”Retorisk analyse er en fleksibel strategi som kan kombineres med både ideer og diskurs. Men ofte er det en særlig vekt på å spore argumentasjon som ligger til grunn. Hvordan begrunnes politiske mål og verdier, hva gis de ryggdekning i?” (Bratberg, 2014:23). Dersom talene kan betraktes som eksempler på forhandlinger om innholdet i begreper som norsk og nordmann, er tanken å se om dette gjøres ved å hente støtte nettopp i nasjonaldagsdiskursene.

”Den lingvistiske åren i diskursanalyse peker i retning tekstnære analyser. Her kan det være grammatiske og semantiske elementer som kartlegges for å få tak i hvordan ulike aktører plasseres, og klassifiseres, og hvilket forhold taleren etablerer mellom seg selv og andre aktører og fenomener. Går vi et steg videre, kan det være en fruktbar strategi å definere *nodalpunkter* i en gitt tekst: Hva er det sentrale begrepene som andre begreper defineres ut i fra?” (Bratberg, 2014:40).

I talene er det ord som *Norge*, *norsk* og *nordmann* som utpeker seg som nodalpunkter. Men ettersom disse ofte er implisert metonymisk gjennom hyppig bruk av flertallspronomen, er det i første rekke denne ordklassen som er interessant i denne sammenhengen. Det er flertallspronomen og hvem de inkluderer i talene, som uttrykker hvem som er hjemmehørende i det norske fellesskapet. Tilgang til, og deltagelse i det norske *vi* bestemmes med nettopp med pronomen som *vi*, *oss*, *vårt* og *våre*. Likeledes eiendomsforhold til historie, verdier og kultur. I talene er det pronomen som både språklig og symbolsk åpner for inkludering. På samme måte er det objektsformene av de samme pronomen som ekskluderer. Når minoritetsgrupper omtales som *de*, *dem* og *de andre*, plasseres de også utenfor det nasjonale fellesskapet, og får status som ikke fullverdige nordmenn, eller ikke hjemmehørende i Norge. ”Den nationale diskurs

kan fungere som en eksklusionsmekanisme, der definerer, hvem der er inde og ude, når det gjelder det nationale fællesskab” (Jørgensen & Philips, 1999: 187). I tråd med det Jørgensen og Philips skriver, er tanken å se nærmere på hvilke effekter talenes bruk av flertallspronomen skaper når de inkluderer norske med minoritetsbakgrunn. Brukes pronomen på måter som impliserer forskjeller, eller skaper de romslige kategorier? Er talenes *vi* et *vi* som favner både minoritets- og majoritetsbefolkning? For analysen vil det være interessant å se om dette *vi* anvendes på måter som kan sies å åpne eller lukke tilgang til norsk nasjonal identitet for norske med minoritetsbakgrunn. Jørgensen og Philips skriver om begrepet *semantiske tettheter* og kaller dem ”tyngdepunkter som finnes i våre kategorier” (Jørgensen & Philips, 1999: 187). Slik de forklarer dette, har det å gjøre med forhold man ofte tenker på som umiddelbare egenskaper ved bestemte kategorier. Hvilke egenskaper dette er, ser ut til å følge en assosiativ logikk: Eksempelvis er det sånn at en kategori som *dansk* har semantiske tettheter som hvit hud, dansk etternavn og så videre. I denne sammenhengen vil begrepet semantiske tettheter applisert på kategorien *nordmann* kunne ha konsekvenser for mennesker som definerer seg som norske, men som har egenskaper som av mange vil bli ansett for å ligge i utkanten av kategorien. Dette kan være forhold som mørk hudfarge, ikke-kristen religionstilhørighet og ikke-norsk etnisitet. For analysens del vil en del av arbeidet bestå i nettopp å lete etter slike tyngdepunkter som kan sies å utkrystallisere seg rundt flertallspronomen som *vi*, *oss* og *våre* når de også er ment å romme norske med minoritetsbakgrunn, eller tar opp forhold som berører denne gruppen. I hvilken grad kan talens *vi* sies å ekskludere grupper som har egenskaper som på ulikt vis gjør dem mindre *typisk norske* enn majoritetsbefolkningen? Ved å undersøke hvordan flertallspronomen anvendes, håper jeg å få et innblikk hvor inkluderende talenes nasjonale *vi* egentlig er, når det også skal omfatte norske med minoritetsbakgrunn.

3.4 ETISKE OVERVEIELSER

I henvendelsen til informantene skrev jeg at oppgavens siktemål var å undersøke hvordan norsk identitet ble tematisert på nasjonaldagen. Jeg valgte å la være å nevne at oppgavens fokus var inkludering av norske med minoritetsbakgrunn, ettersom jeg var redd det kunne føre til at enkelte ville avstå fra å bidra med sine

taler. Forhold som har med integrering og mangfold å gjøre er ofte gjenstand for debatt og uenighet. Samtidig anser jeg det som lite sannsynlig at ordførere holder 17.mai-taler som er så kontroversielle med hensyn til minoritetsgrupper, at de ikke tåler dagens lys. Det kan likevel tenkes at ordførere som har brukt 17.mai-talen til å adressere problemstillinger knyttet til dette, ikke ønsker oppmerksomhet fra akademiske miljøer som ønsker å forske på det som ble sagt. I et forsøk på å hindre frafall av slike taler, valgte jeg derfor å ikke fortelle at det var hvordan 17.mai-talenes mulige inkludering av minoritetsgrupper som var oppgavens fokus.

I oppgaven er informantene anonymisert i den forstand at jeg kun omtaler talerne som ordførere uten å bruke navn. Samtidig opererer jeg med stedsnavn og tidspunkt for når talen ble holdt, og det er således en smal sak å finne ut hvem som var ordfører i de ulike kommunene et gitt år. Jeg kunne valgt en høyere grad av anonymisering ved å droppe stedsnavn og årstall, men valgte å ta det med, da konteksten i slik forstand i enkelte tilfeller er sentral for talenes berøring av problemstillingene. Jeg vil også hevde at anonymisering av informantene er av mindre betydning, all den tid talene allerede er fremført i offentlig sammenheng av en person som innehar et offentlig embete. Informantene har ”vedkjent seg” innholdet ved å fremføre det for et publikum.

For denne oppgaven ligger utfordringene med hensyn til etikk, i større grad i fortolkningsarbeidet. Dette handler om at oppgavens fokus kun er de delene av talene som omhandler norske med minoritetsbakgrunn, og hvordan disse avsnittene kan sies å bli satt i sammenheng med nasjonaldagsdiskursene.

”En konsekvens av at teksten løsrives fra den helheten den opprinnelig ble presentert i, er at informantens selvforståelse i liten grad kommer til syne i analysen og tolkningen av materialet. Temaene som analysen er rettet mot, er definert av forskeren og preget av forskerens perspektiv. Det kan føre til en fremmedgjøring av informanten” (Thagaard, 2009).

At avsnittene løftes ut og analyseres separat, skaper en risiko for at informantene kan føle at de tillegges synspunkter de ikke har, eller at de føler seg misforstått eller mistolket. Ved å løsrive enkeltsiter eller avsnitt fra talens videre kontekst, er det en fare for at sammenhenger og poenger kan gå tapt. For å unngå dette, har jeg i analysearbeidet forsøkt å hele tiden veksle mellom nærlesning av avsnittene som omhandler norske med minoritetsbakgrunn, og samtidig se disse som en del av talen som helhet. Silverman (2005) argumenterer for å starte analysen med å stille noen sentrale spørsmål til materialet. Han skriver at et nøkkelspørsmål er hva vi ser som sentrale enheter i materialet, og hvordan disse forholder seg til hverandre. Silverman er opptatt av at den videre analysen skal bidra til å utvikle en helhetsforståelse av dataenes meningsinnhold, og at man for å oppnå en slik forståelse, må studeres de enkelte enhetene i forhold til den helheten de er en del av (Silverman, 2005). I denne oppgaven er det avsnittene i 17.mai-talene som inkluderer norske med minoritetsbakgrunn som er de sentrale enhetene i materialet. Samtidig er det nettopp konteksten som talen totalt sett utgjør som gjør enhetene interessante. Det er fordi tematikken inngår som en *del* av en 17.mai-tale at den er interessant som et utgangspunkt for analyse. ”Med hensyn til informantene er det viktig at seleksjonen av tekster som presenteres i en publikasjon, bidrar til å fremheve sentrale tendenser i materialet, slik at informanten opplever presentasjonen som relevant” (Thagarard, 2009). Jeg mener det helhetsperspektivet som Silverman og Thagaard etterlyser, ivaretas ved at utdragene gjennomgående fortolkes i relasjon til nasjonaldagsdiskursene som utgjør talenes tematiske rammeverk.

4 17.MAI-TALENS TEMATISKE KOMPONENTER

Det sies at 17. mai taler har lett for å ligne hverandre. Det handler om 1814 og 1905, om grunnloven, om Wergeland og Bjørnson, om den 2. Verdenskrig og om frihetens betydning.
(Ordfører i Rømskog, 17.mai 2004).

Norske med minoritetsbakgrunn er historisk sett et forholdsvis nytt innslag i nasjonaldagen, både som deltagere i feiringen, og som tema i 17.mai-talen. Som sjanger har den klare særtrekk, og legger ofte vekt på noen bestemte verdier, historiske hendelser og kulturelle fenomener i tematiseringen av nasjonal identitet. Analysens formål er å undersøke hvordan norske med minoritetsbakgrunn inkorporeres i det jeg argumenter for er 17.mai-talens tre ulike nasjonaldagsdiskurser. Tanken er først å undersøke hvordan ”nytt og fremmed”, settes i sammenheng med ”gammelt og kjent”. Analysens fokus vil deretter være å undersøke talenes bruk av flertallspronomen, og hvilke effekter måten de anvendes på, kan sies å skape i fremstillingen av norske med minoritetsbakgrunn, og forholdet mellom minoritet og majoritet. Jeg vil aller først gjøre rede for de tre nasjonaldagsdiskursene som utgjør 17.mai-talens viktigste tematiske komponenter. Alle talene må som helhet betraktet kunne sies å trekke på flere diskurser. I inkluderingen av norske med minoritetsbakgrunn, er det likevel som oftest én de legger mest vekt på. Før den analytiske fremstillingen gjør jeg også en begrepsavklaring med hensyn til hvem som omfattes av det jeg har kalt norske med minoritetsbakgrunn.

4.1 Norske verdier

Som grunnlovsdag er dagen offisielt en feiring av det politiske rammeverket som ligger til grunn for nasjonen Norge, samt de verdier og rettigheter som tilfaller norske borgere. Selv om disse i noen sammenhenger omtales som ”norske verdier”, er det liten tvil om at de politiske og humanistiske idealene grunnloven er tuftet på, er av universell karakter. Ideene skriver seg fra opplysningstiden og vår egen grunnlov er sterkt inspirert av den franske og amerikanske grunnloven. Dette er det vi kan kalle 17.mai-talens *verdikomponent* – ideene som ligger til

grunn for Norge som politisk fellesskap. Ordføreren i Alta uttrykker det på denne måten:

Den Norske Grunnloven er Europas eldste og verdens nest eldste grunnlov som fortsatt er i bruk. Den er et samlende symbol på frihet, selvstendighet og demokrati. Grunnloven er startpunktet for det moderne norske demokratiet. Den setter folket i sentrum for statens styre.
(Ordførers tale i Alta, 17.mai 2014)

4.2 Norsk historie

I tillegg til grunnloven, er også ulike historiske omstendigheter og personer viktige. Gjenfortelling av det som skjedde i tiden før og under nedtegnelsen av grunnloven i 1814, og løsrivelsen fra unionen med svenskene i 1905, går igjen i så å si alle taler. Uten det som skjedde på Eidsvoll i 1814 ville vi heller ikke hatt noe å feire, og mange av de såkalte grunnlovsfedrene dukker også opp i mange taler. Men av historiske personer som har hatt stor betydning for dagen, er det særlig Wergeland og Bjørnson som får oppmerksomhet. Deres betydning for institusjonaliseringen av nasjonaldagen handler ikke minst om noen av de for feiringen viktigste symbolene: Barnetog og nasjonalsanger. I Sigdal minner ordføreren om de to kjempene på følgende vis:

17.mai er tradisjon, fest og høytid. Feiringa har utviklet seg og endret seg gjennom disse snart 200 åra. Henrik Wergeland er kjent som den første som kjempa for feiring av dagen og for at barna skulle få ta del i feiringa. Og det var dikterhøvdingen Bjørnstjerne Bjørnson som fikk i stand det første offisielle barnetoget i 1870.
(Ordførers tale i Sigdal, 17.mai 2008)

I tillegg til 1814 og 1905, er krigen og okkupasjonen de kanskje viktigste historiske referansene. Disse settes gjerne i sammenheng med den uavhengighetskampen grunnloven var et resultat av, og brukes ofte som påminnelser om at frihet og selvstendighet ikke er verdier som er vunnet en gang for alle. På Skedsmo ordlegger ordføreren seg slik:

Det er ikke selvsagt at vi skal ha det slik. Det har også historien lært oss. Også vårt fellesskap kan ødelegges og trues. Vi må ikke ta det for gitt. I løpet av de nesten to hundre årene har vi opplevd at vår frihet kan trues og ødelegges. 9. april 1940 er en slik dato. Noen av dere husker den datoen og den tiden, særlig her i Lillestrøm som ble hard rammet av krig, med bombing, terror og frykt.
(Ordførers tale på Skedsmo, 17.mai 2012)

Bestemte historiske omstendigheter og sentrale personer er fast inventar i talene i den grad at de har kommet til å stå som metaforer for nordmenns frihetstrang og motstand mot overherredømme. Slik forstått har den arketypiske 17.mai-taler en *historisk komponent*, ved at de minner oss om slektskapet med grunnlovsfedrene, og vår gjeld til dem som kjempet for den friheten vi nyter godt av. Forenklet sett kan man si at en viktig underliggende moral i en typisk 17.mai-tale er at eget land, språk og kultur ikke er noe man kan ta for gitt. Den forteller oss hvorfor vi feirer nasjonaldagen, og sentralt i denne fortellingen står kampen for en nasjonal identitet. Det er takket være forfedrenes kløkt og kamp for selvstendighet at vi kan bruke bunad og vifte med eget flagg – og at både bunaden og flagget derved fremstår som meningsfulle symboler.

4.3 Norsk selvforståelse

Samtidig er ikke dagen bare en feiring av verdiene i grunnloven eller de historiske omstendighetene, den er på mange måter også en feiring av hva det vil si å være norsk, av landets og folkets særtrekk og egenskaper. Både nasjonale og lokale forhold kan løftes frem i anledning dagen. Oppfatningen av at norske besitter bestemte kollektive egenskaper, kommer til syne når det snakkes om dugnadsånd og solidaritet. Gjenreisningen av landet etter krigen, det sosialdemokratiske velferdssystemet og frivillighet på lokalt nivå er eksempler. Ikke minst fremholdes naturen og forholdet til denne, som eksempel på norskes egenart. Enten det handler om å utholde, utnytte eller bare nyte den, er naturen sentral i talenes fremstilling av norskhet. Ordføreren på Ringsaker blir rent lyrisk når han priser den norske våren i sin tale fra 2014:

*Og ja, jeg elsker også dette landet som det stiger frem.
Svarttrosten som synger, linerla som tripper over gardsplassen
Bjørkeetrær med musører og slør over stammen, nysådde jorder med et
grønt skjær. Blåveis og kvitveis i grøftekanter og skogkanten.*
(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai, 2014)

I denne kategorien hører også bestemte omstendigheter som er med på å definere fremstillingen av norsk kollektiv identitet. I denne sammenhengen handler det ofte om *heldige* omstendigheter, da mange taler legger vekt på Norges privilegerte posisjon som et rikt og trygt land i en verden der mange lever i nød, utrygghet og fattigdom. 17.mai-talen er en anledning til å minne om at det ikke bare er verdier i form av politisk tankegods vi er rike på, men også at vi har en materiell velstand og trygghet som de aller fleste kan misunne oss. Slike forhold er eksempler på fremstillinger av ulike *selvforståelser* som er med på å skape en følelse av egenart og nasjonal identitet.

*Mange rundt om i verden lever i frykt for krig, overgrep, sult og mangel
på de mest grunnleggende. Dette ser vi på Tv skjermen hver eneste dag.
Og disse bildene viser oss en helt annen verden enn den vi er vant til. Vi
som bor her har trukket vinnerloddet!*
(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai 2009)

Disse tre tematiseringene av nasjonal identitet – norske verdier, norske historie og norske selvforståelse - danner et rammeverk for hvordan man kan uttrykke hva det vil si å være norsk på 17.mai, og derigjennom hvem som omfattes av begreper som norsk og nordmann. På den måten kan de forstås som nasjonaldagsdiskurser. På et symbolsk nivå ligger det betydelig definisjonsmakt i å gi språklig uttrykk for kategorier og relasjoner når disse skal romme en sammensatt befolkningsgruppe. Nasjonaldagen er en dag for flertallspronomen, og talene preges av en utstrakt bruk av et nasjonalt ”vi”. I retorikken er dette som vi har sett et eksempel på *synekdoke*, en trope der del står for helhet eller omvendt, som når man sier at ”vi slo svenskene” når det vitterlig var landslaget som vant

stafetten. Det sentrale spørsmålet i denne oppgaven er hvordan et slikt nasjonalt ”vi” blir anvendt når det skal omfatte en nåtid og fremtid, der norske med minoritetsbakgrunn også hører hjemme i Norge.

5 NASJONALDAGSDISKURS I: NORSK HISTORIE

Krigen og okkupasjonen er gjengangere i 17.mai-talen, og har som funksjon å minne om at fred og frihet ikke er rettigheter vi kan ta for gitt. Ordføreren i Sigdal tar utgangspunkt i nettopp dette når han minner om lokalsamfunnets egne erfaringer med krig for å mane til solidaritet med mennesker som i nød søker, eller har søkt seg til Norge:

Haglebuslaget er et krigsminne som bør bli husket for vi må aldri glemme at krig er følt, og det er en del av folks hverdagsliv hver eneste dag flere steder i verden. Vi har vår frihet og vi har vår velstand, men slik er det ikke overalt i verden. La oss ta vare på friheten som våre forfedre kjempet så hardt for. La oss ta vare på hverandre og på de som kommer til landet vårt og til bygda vår fra områder som har det langt vanskeligere enn oss.

(Ordførers tale i Sigdal, 17.mai 2010).

Ved å sette lokalsamfunnets egen frihetskamp i sammenheng med kriger som fremdeles kjempes i andre deler av verden, inkluderer taleren Norge og nordmenn i et skjebnefellesskap. Vi har kanskje vunnet *vår* frihet og *vår* velstand, men andres kamp er ikke over. Andre har det fortsatt vanskelig. Andre lider fremdeles. Krigshendelsene det refereres til, ligger så langt tilbake i tid at de fleste tilhørerne sannsynligvis ikke opplevde dem personlig, men de ”bør bli husket” for å minne oss om at det en gang var vi som led. Som vi har sett, mener blant annet Smith (1998) at et slikt fokus på fortellinger av historisk betydning for en nasjon, er et godt utgangspunkt for å forstå hva som gir nasjonsbegrepet mening for landets innbyggere. Det kan imidlertid innvendes mot Smith at han i liten grad problematiserer *hvilke* fortellinger, og hvordan de formidles i arbeidet med å knytte folk til land gjennom historisk forankring. Anderson (1996) siterer den franske filosofen Renan som hevdet at ”Det grunnleggende ved en nasjon, er at alle dens individer har en mengde ting til felles, og dessuten at de har glemt en del ting.” Smith kan sies å fokusere på det vi kanskje kan kalle en folkegruppes ”minnefellesskap”, men mindre på hva dette folket har glemt. Det er ikke helt

tilfeldig hvilke historier vi forteller oss selv for å huske hvem vi er – og i alle fall ikke på en dag som 17.mai. I utgangspunktet var dagen en feiring av grunnloven, men det er som vi har sett, et bestemt knippe historiske hendelser som er gjengangere i festfortellingen om Norge. At løsrivelsen fra Sverige og Danmark, okkupasjonen under 2.verdenskrig og byggingen av velferdsstaten ofte betones, demonstrerer en selektiv historiefortelling der sentrale hendelser fremheves som spesielt viktige for en kollektiv norsk identitet. Det landet og innbyggerne måtte utholde under krigen, er tradisjonelt en historie om forfedrene som helter, men i denne sammenhengen anvendes denne fortellingen for å skape en forbindelse med mennesker som lider i dag.

Ordføreren appellerer til tilhørerne om å vise solidaritet med medmennesker, ved å ”ta vare på de som kommer til landet vårt og bygda vår”. Det å ”ta vare på friheten”, fremstår på denne måten som en oppfordring om å dele friheten vår med mennesker som ”har det langt vanskeligere enn oss”. Sammenstillingen vekker følelser fordi den viser til forskjeller det er vanskelig å være uberørt av. Vår velstand og trygghet, satt opp mot folk i krig og nød. Samtidig impliserer sammenstillingen av forskjeller også *andre* forskjeller som i denne talen forblir uuttalte. Dette handler om et *vi* som bor her i ”landet vårt og bygda vår”, og et *dem*, ”de som kommer”. Denne dikotomien er som vi skal se, et trekk som kan sies å gå igjen i 17.mai-talene som tematiserer forholdet mellom majoritet og minoritet.

I likhet med ordføreren i Sigdal, trekker også ordføreren i Bergen på den historiske diskursen i sin tale fra 2014, men nå er det Wergeland og de idealene han sto for i forbindelse med feiringen det legges vekt på:

Han som er blitt kalt 17. mai- feiringens far, Henrik Wergeland,- han var ikke spesielt fornøyd med alt som sto i Grunnloven. Det sto nemlig at jøder og jesuitter ikke hadde adgang til riket. Wergeland opplevde ikke å nå fram med sine synspunkter mens han levde, men disse paragrafene ble etter hvert strøket. Det kan kanskje være et moment trekke fram på en dag som denne. Sitter det fortsatt noe igjen i vår bevissthet i våre

tankesett som ikke har fått strøket ut paragrafene enda. Wergeland ville at Grunnloven skulle være en humanistisk Grunnlov. Han la til grunn at en jøde ikke bare er en jøde,- han eller hun er også et menneske. Hvor langt er vi kommet i å tenke på den måten i dag? Er en tigger en tigger - eller er hun også et menneske?
(Ordførers tale i Bergen, 17.mai 2014).

Ved å trekke frem Wergeland og jødeparagrafen hinter taler til at det også i dag finnes spor av en slik måte å tenke på – at ikke alle er velkomne, at det å få innpass i og være velkommen i Norge, kan ha sammenheng med forhold som etnisitet og religion. Taleren trekker på den historiske diskursen ved at en i 17.mai-sammenheng særlig viktig historisk person, blir løftet frem som ideal på medmenneskelighet. Som Wergeland må vi først og fremst se på hverandre som mennesker, se forbi de umiddelbare, ytre tegn som gjør oss forskjellige fra hverandre. Taler gir et eksempel på mennesker som hun mener utfordrer en slik måte å tenke på i dagens Norge. Ser vi først og fremst på tiggere som tiggere – eller som mennesker? Begrepet tigger knyttes i dag som oftest til romfolk, en liten, men synlig utgruppe. Bruken av nettopp tigger som eksempel, peker mot denne gruppen, men skaper samtidig en følelse av at dette handler om alle som i likhet med tiggeren trenger vår hjelp. Setningen er formulert som et retorisk spørsmål, og det tause svaret er dessverre ja. Spørsmålet om hvor langt vi har kommet i dag, vitner om at taler mener vi ikke har kommet langt nok. Likevel kan det se ut som om det er ting å glede seg over. Om ikke alt er så bra som det burde være, jobbes det ifølge taler for at forholdene skal bli bedre:

Jeg er stolt og glad for at vi er et land og en by der vi gjør så godt vi kan for å gi alle mennesker - uavhengig av herkomst, livssyn eller legning - så gode levekår både i oppvekst, arbeid og fritid som mulig. Det at det er slik når vi skal feire vår egen nasjon, så er det nettopp de unge som står i sentrum for feiring og oppmerksomhet. Dette gir forhåpninger om at vi i Wergelands og Eidvollsmennes ånd skal bygge landet sammen, og at vi fortsatt skal kunne synge "Vi ere en nasjon vi med" enten vi er store eller små, gule eller blå, eller er født i Drangedal eller Senegal.

(Ordførers tale i Bergen, 17.mai 2014).

Her trekker ordfører på den historiske diskursen for å se lyst på fremtiden. I Wergelands og Eidsvollmennes ånd skal vi 'bygge landet sammen', arbeide både lokalt og nasjonalt for alle skal sikres gode levevilkår, uavhengig av bakgrunn og religion. Det slås fast at landet vi "skal bygge sammen", skal bestå av alle slags nordmenn. Det er et fellesskap som skal kunne synge nasjonalsangene med like stor grad av eierskap, enten vi er "gule eller blå", eller er "født i Drangedal eller Senegal". I motsetning til hva informantene hos Lynnebakke og Fangen (2011) opplever, fremstilles tilhørighet til det norske her som noe som er uavhengig av hudfarge. Men det at ordfører vektlegger at norsk nasjonalitet ikke handler om opphav, kan også tolkes i retning av at hudfarge *er* en avgjørende faktor når det kommer til adgang til norskhet, og i forholdet mellom majoritet- og minoritetsbefolkning. Bruken av ordet "forhåpninger" viser vel også at ordførers beskrivelse er mer normativ enn deskriptiv, og at det i større grad handler om en udefinert fremtid enn den faktiske nåtiden.

Likevel klarer taler å samle en sammensatt befolkning i et *vi* som er stort nok til å romme alle hudfarger og opphav. Det nye *vi* får plass i fellesskapet gjennom å fremstilles som subjektet i *Vi ere en nasjon vi med*, en nasjonalsang skrevet av nettopp Henrik Wergeland. Dette retoriske grepet fungerer som en form for interpellasjon der tilhørere med minoritetsbakgrunn, inkluderes i en nasjonaldagsdiskurs. Ved å fremstille minoriteter og majoriteten som likestilte subjekter i denne diskursen, skapes det et inntrykk av at tilhørighet til Norge og følelse av å være norsk, ikke skal avgjøres av verken bakgrunn, religion eller hudfarge, og at dette er i tråd med hva grunnlovsfedrene ønsket seg. Det er også interessant at taler velger metaforen "å bygge landet sammen". Dette uttrykket står sterkt i den historiske nasjonaldagsdiskursen. *De som bygde landet* er historisk sett et kraftfullt narrativ om hardt arbeid og politiske verdivalg i årene etter krigen. Begrepet "å bygge landet" er en tilbakevendende metafor i talene; den impliserer ikke bare historie og slektskap, men som Gullestad også hevder, en verdimeisig ladning. Landet består ikke bare av bygninger og infrastruktur, det er også institusjoner og kulturelle praksiser det er knyttet bestemte verdier til.

Måten Gullestad bruker begrepet på, viser at det er nært beslektet med hvordan det anvendes i talene:

”For det første er oppfatningen om en felles historie langt bakover i århundrene viktig. I nyere tid er unionsoppløsningen i 1905 og erfaringene fra okkupasjonen under den andre verdenskrig sentrale. I en god del lokalsamfunn består for eksempel viktige deler av 17.mai-feiringen av å bekranse monumenter som minnes dem som døde eller led under krigen. Dertil kommer byggingen av velferdsstaten i de tre første tiårene etter krigen. Disse årene fremstilles ofte som en eneste lang nasjonal dugnad der folkelig solidaritet ble inkorporert i og symbolisert av staten” (Gullestad, 2002).

I denne sammenhengen anvendes metaforen for å skape et inntrykk av at det nå er vår tur til å bygge landet, og at vi skal bygge det sammen, uavhengig av det som skiller oss. Samtidig har metaforen en historisk bagasje som i størst grad vil prege majoritetsbefolkningen. Nettopp fordi uttrykket har sterk forankring i deres kollektive bevissthet som en epoke der Norge var mer etnisk og kulturelt homogent, kan man argumentere for at metaforen er ladet med majoritetsbefolkningens verdier. Talen fra Bergen må kunne sies å balansere dette, men uttrykket bærer isolert sett med seg noen underforståtte forestillinger som kan være problematiske. Det skaper inntrykk av at vi alle er samstemte om hvilke verdier landet skal bygges på. Gullestad hevder det er underforstått en rekke forestillinger i denne metaforen. Slik jeg oppfatter henne, er en av de mest problematiske at prosjektet i en slik forståelse, anses som noe som ligger bak oss, at kulturen er ”ferdig og avsluttet”. Forstått på denne måten er den norske kulturen en allerede forhandlet størrelse, med lite rom for nye måter å fortolke norskhet på. Spørsmålet er med andre ord om vi er så enige om disse verdiene som talen gir uttrykk for.

Også i Alta legger ordføreren vekt på at åpenhet overfor og inkludering av norske med minoritetsbakgrunn, skriver seg fra Eidsvoll og det mennene som møttes der, sto for.

Og vi feirer dagen på tradisjonelt vis! Med barnetog, korpsmusikk, faner og flagg! Vi synger nasjonalsangene og kjenner på følelsen av samhold og identitet. Nasjonalfølelsen blir veldig sterk på denne dagen. Vår utfordring fremover er å være åpen for det nye, samtidig som vi tar vare på det gamle. Kjærligheten til landet sitt er ikke fordommer mot det som er fremmed og annerledes. Stolthet over vår kultur og tradisjon må ikke bli til forakt for andres tradisjoner og bakgrunn. Dette skylder vi våre Eidsvollmenn og dette skylder vi våre unge som skal føre arven videre.
(Ordførers tale i Alta, 17.mai 2014).

Taleren oppfordrer sine tilhørere til å møte ”det nye” med åpenhet, å ikke utvise fordommer mot ”det som er fremmed og annerledes”, eller forakt for ”andres tradisjoner og bakgrunn”. Dette ”skylder vi våre Eidsvollsmenn”. Holdningene begrunnes med en slags gjeld som ikke spesifiseres nærmere, men som underforstått kan sies å handle om at idealene for hvordan vi skal forholde oss til andre, skriver seg fra grunnlovsfedrene. Taler bruker ordet Eidsvollmenn på en måte som vitner om at idealene skal være godt kjent for de som har kunnskap om denne delen av norsk historie. Således kan avslutningen sies å ytterligere forsterke en tendens som preger hele avsnittet – at det i hovedsak er en oppfordring rettet til majoritetsbefolkningen, og ikke alle tilhørere.

Ved inngangen i avsnittet presenteres det en rekke kulturelle symboler; barnetog, korps, flagg og nasjonalsanger forankres i en historisk kontekst ved hjelp av begrepet ”tradisjonelt vis”, og kan således sies å bety mest for de som i størst grad identifiserer seg med dem. Hobesbawm så som vi har vært inne på, nasjonenes oppfinnelse og anvendelse av ritualer og symboler som resultater av hvordan europeiske samfunn forandret seg med industrialiseringen (Hobesbawm, 1996). Hans teorier kan derfor være interessante som perspektiver på samfunn i endring. Den norske 17.mai-feiringen må kunne betraktes som en oppfunnet tradisjon slik Hobesbawm bruker begrepet, og historien om Norge som selvstendig nasjon er ikke minst en fortelling om et samfunn som har gjennomgått store forandringer, og som fortsatt er i endring. Demokrati,

frihetskamp og velferdsstat; enten endringene har kommet utenfra eller innenfra, har nasjonaldagsfeiringen vært viktig i å gjøre dem til en del av nasjonens kollektive bevissthet.

At 17.mai-talene også betoner landets nyere historie, viser at fortellingen om Norge ikke er et avsluttet kapittel. Samfunnet er i kontinuerlig bevegelse, og endringen i befolkningssammensetningen kan sies å være en av de tydeligste forandringene i nyere tid. At dette kommer til syne i en del 17.mai-taler, kan tolkes som at enkelte ordførere anser denne forandringen som viktig nok til å gjøre den til et tema. Hvordan skal et nasjonalt *vi* konstrueres i talene nå som dette er et mer sammensatt *vi* enn tidligere? Dette er ikke helt uproblematisk. At det slås fast at "vi kjenner på følelsen av samhold og identitet" kan kanskje virke fremmedgjørende på en som ikke føler seg som en del av samholdet, eller har et mer sammensatt forhold til symbolene. Slik taler bruker ordet "identitet" skapes det inntrykk av at dette er noe uproblematisk, entydig, og felles for alle. Når taler i tillegg slår fast at "Nasjonalfølelsen blir veldig sterk på denne dagen" kan dette kanskje åpne opp for en motsatt fortolkning. For hvem blir den det? Hvilken nasjonalfølelse bidrar teksten til for en med flernasjonal identitet? Teksten kan sies å være forsøksvis samlende, samtidig som den ikke virker å være bevisst det at den på ulike måter skaper et *vi* som ikke har plass til alle. I "vår utfordring" ligger antydningen til et brudd. Hvem sin utfordring? Er det de som representerer "det gamle" det snakkes om i neste linje? De som oppfordres til å være "åpne mot det nye"? Dette forsterkes av at neste linje begynner med: "kjærlighet til landet *sitt* er ikke fordommer mot det som er fremmed og annerledes". Her kommer et skille tydelig til syne i teksten. "Landet *sitt*" impliseres at landet først og fremst tilhører de som representerer dette "gamle". Det nye er "fremmed og annerledes", og har ikke samme tilhørighet eller eierforhold til landet. Ordene er i seg selv interessante; fremmed og annerledes er ikke entydig positive ord, de konnoterer noe ukjent, noe som ikke er som oss, noe som ikke hører hjemme hos oss. Dette er ord som skaper avstand, som ekskluderer, som betoner det som gjør *oss* forskjellig fra *dem*.

Den neste setningen forsterker dette inntrykket ytterligere: ”Stolthet over *vår* kultur og tradisjon må ikke bli til forakt for *andres* tradisjoner og bakgrunn.” Her brukes flertallspronomen på en måte som skaper skiller. ”*Vår* kultur og tradisjon” satt opp mot ”*andres* tradisjoner og bakgrunn”. Avsnittet fremstår formanende ved imperativt å insistere på en slags riktig holdning til ”det nye”, men samtidig finnes det en spenning i teksten. Det er interessant å se hvordan taler virker å fremstå med, og oppfordre til inkluderende holdninger, men avsnittet kan sies å inneholde dikotomier som skaper motsatt effekt. Det er i beste fall en form for inkludering basert på respekt for forskjeller, samtidig som forskjellene betones på en måte som skaper tydelige inn- og utgrupper. Det er ikke verdiene vi har felles som vektlegges, men det som skiller oss – kultur og bakgrunn.

Ordføreren i Hellevik tar også historisk ansats når han i sin tale snakker om norske med minoritetsbakgrunn.

Etter at Norge ble løsrevet fra Sverige og kong Håkon kom til Norge i 1905 har vi feiret 17. mai slik som vi gjør i dag. Barnetog, norske flagg, hurrarop, sang og frihet. Krigsårene 1940-45 tvang oss riktignok til et opphold, men du som vi har tatt igjen etter det. Og sånn skal det være! Vi skal være åpne, glade og rausa til å invitere andre med oss til å feire denne dagen sammen med oss. Det har vi blitt gode til og det skal vi fortsette med. Mange av våre nye landsmenn blir heilt overgitt når de ser hvordan vi feirer vår nasjonaldag. Der noen av de kommer fra blir deres nasjonaldag feiret på en helt annet vis.
(Ordførers tale i Hellevik, 17.mai 2012).

Avsnittet illustrerer i hvilken grad 17.mai er et ritual i Durkheims forstand; et slags sosialt ”batteri” som lader opp enkeltindivider. Durkheim definerer noen sentrale trekk som kjennetegner ritualer: At gruppens medlemmer kommer sammen rent fysisk, at de har et felles fokus, at de er preget av en felles følelsesmessig stemning, og til sist at det benyttes ”hellige” objekter - symboler som bekrefter gruppetilhørigheten. Til sammen skaper dette den overnevnte ”batterieffekten” ved at individer som deltar i gruppen og som respekterer dens

symboler, blir fylt med emosjonell energi og selvtillit. En slik beskrivelse av et ritual må kunne sies å passe godt på 17.mai-talene; de skaper anledninger der folk samles, de organiserer deres oppmerksomhet, de appellerer til følelsene, og holder ofte et høystemt stilnivå. Ikke minst tematiserer de forhold som kan sies å være ”hellige” i det norske samfunnet; verdier som selvstendighet og frihet, og symboler som flagg og barnetog. Og frem til dette avsnittet, har alle en plass i ritualet, alle er inkludert i talens *vi*. Historien utgjør bakteppet som ritualet har utviklet seg i dialog med og blir ikke påkalt på noen ekskluderende måte. De norske symbolene som nevnes er åpne og tilgjengelige også for norske med minoritetsbakgrunn; flagg, barnetog og hurrarop er for alle, ønsket om frihet bærer alle mennesker med seg. Det er først når *vi* inviterer *andre* til å feire sammen med *oss*, at dikotomien mellom minoritet og majoritet åpenbarer seg. Det er helt tydelig at *vi* refererer til majoritetsbefolkningen. *Vi* skal være åpne, glade og rause ”når *vi* inviterer andre med *oss* til å feire denne dagen sammen med *oss*.” Avsnittet viser et tydelig skifte i modus, noe ikke minst de to siste setningene peker på. Taler hevder både at ”våre nye landsmenn blir heilt overgitt når de ser hvordan *vi* feirer *vår* nasjonaldag”, og at ”deres nasjonaldag blir feiret på helt annet vis”. Ved å si *der hvor de kommer fra*, skapes det inntrykk av at selv en som er født og oppvokst i Norge, fremdeles ”kommer fra” et annet sted, så lenge han i majoritetens øyne tilhører kategorien ”nye landsmenn”. Dette kan forstås i tråd med de oppfatningene som deles av mange av informantene i undersøkelsen til Lynnebakke og Fangen (2011) – det spiller liten rolle i hvilken grad man deltar i norske kulturelle praksiser eller hvor mye statsrettslige verdier betones – det er historien, opphavet, hudfargen som avgjør hvor norsk majoritetsbefolkningen anser deg for å være.

Ved å henvende seg til majoritetsbefolkningen gjennom å klappe dem på skulderen for å være så rause og inkluderende, ekskluderer taleren ”våre nye landsmenn” fra å være likeverdige deltagere i feiringen. De får en posisjonen i nasjonaldagsdiskursen som ikke fullverdige nordmenn, som gjester som deltar på majoritetens nåde. Det etterlatte inntrykket er at nasjonaldagsfeiringen, samme hvor åpne, glade og rause *vi* er, er *vår* - forstått som tilhørende de med etnisk norsk bakgrunn. Dette inntrykket forsterkes ytterligere av at taler gjør en

kvalitativ nedvurdering av nasjonaldagsfeiringer i opphavslane til "våre nye landsmenn" ved å snakke om at de feirer på "heilt annet vis".

6 NASJONALDAGSDISKURS II: NORSKE VERDIER.

Grunnloven står naturlig nok i en særstilling i 17.mai-talene. Dagen er nettopp en feiring av det politiske rammeverket som ligger til grunn for nasjonen Norge, og de verdier og rettigheter som tilfaller norske borgere. I denne sammenhengen omtales disse av og til som ”norske verdier”, men de politiske og humanistiske idealene grunnloven er tuftet på, er av universell karakter. I dette kapitlet vil jeg se på hvordan grunnloven og de verdiene den kan sies å representere, anvendes for å inkludere norske med minoritetsbakgrunn i 17.mai-talen.

Ordfører i Bærum tar utgangspunkt i grunnloven og våre felles verdier i et avsnitt som virker å være en inngang til tematikken. I dette avsnittet kan talen sies å skifte karakter og bli mer formanende enn tidligere.

Gløden, ideene og tankene som skapte Grunnloven, er blitt en del av oss og landet vi lever i, og er vårt viktige felles verdifundament. Det er normene nedfelt i grunnloven vår som gir oss friheten, en frihet som ikke må forveksles med en nasjon mennesker uten grenser, uten takt og tone, uten evnen til også å se sine plikter. Rettigheter og plikter må således gå hand i hånd.

(Ordførers tale i Bærum, 17.mai 2014).

Hovland og Agedal (2001) mener å finne at de universelle verdiene som norsk statsborgerskap gir adgang til, er egnet til å skape identifikasjon blant minoritetsgrupper som har erfaring med ufrihet, undertrykkelse og selvstendighetskamp, i alle fall på 17.mai. I en hovedfagsoppgave som inngikk som materiale i deres rapport, skriver Kristoffersen følgende om informanten Ali fra Somalia: ”17.mai blir et symbol på den frihet han selv aldri opplevde, men som hans barn får lov å oppleve. Et samfunn det er mulig å føle tilhørighet til og som ikke er preget av krig og splittelse” (Kristoffersen, 2000:110). Slik hun tolker det, kan minoritetsgrupper ha like sterke følelser for temaene knyttet til nasjonaldagsfeiringen, men at det gjerne er andre referanser som aktiviseres. ”Flertydigheten gjør ritualet åpent for inkludering og fellesskapsopplevelse selv om det har ulik klangbunn hos deltagerne” (Hovland & Agedal, 2001). I talen

fra Bærum slås det fast at grunnloven er mer enn et ideal og en rettesnor; den ”er blitt en del av oss og landet vi lever i, og er vårt viktige felles verdifundament”. På den måten skaper teksten en følelse av at det finnes en nesten organisk forbindelse mellom folk, land og verdier, som om de tre har vokst sammen til en enhet. Setningen etterlater ikke noe rom for forskjeller, og det som måtte finnes av variasjoner, homogeniseres til én bestemt verdensanskuelse og ett bestemt verdisett. Underforstått finnes det ikke uenighet om ”vårt viktige felles verdifundament”. Samtidig slår fortsettelsen sprekker i den skråsikre tonen i avsnittets første setning. Taleren minner om at friheten ”ikke må forveksles med en nasjon uten grenser, uten takt og tone”. Setningen synes å peke på noen med imperativ ubestemthet. Hvem er det som opplever at nasjonen er uten grenser? Hva menes med takt og tone? Hvem evner ikke å se sine plikter? Den formanende tonen kan sies å svekke den innledende følelsen av at alle synes å være enige om ”gløden, ideene og tankene” i grunnloven, og det oppstår en følelse av at taler mener friheten er grunnlag for uenighet. Det ligger en uforløst spenning i avsnittet ved at det impliseres uenighet som ikke spesifiseres nærmere. Samtidig bruker taler i neste avsnitt begreper som kan sies å peke ut grupper, når hun setter ord som bakgrunn og etnisitet i sammenheng med demokrati og verdifellesskap:

I dag kan vi på mange måter si at demokratiets helsetilstand, er et speilbilde av våre holdninger og vår adferd overfor hverandre. Demokratiet vårt må virke inviterende på alle mennesker i alle aldre på tvers av bakgrunn og etnisitet. Vi har ikke verdimessig råd til at noen definerer seg ut av vårt viktige verdifellesskap. Deltakelse på alle livets arenaer; politisk, i arbeidslivet, i det sivile, gjennom frivillig arbeid er avgjørende i et fullverdig levende demokrati. Det er det store, rause fellesskapet som er det store norske VI.
(Ordførers tale i Bærum, 17.mai 2014).

”Demokratiets helsetilstand” er en interessant metafor for ”våre holdninger og vår adferd overfor hverandre”. Helse konnoterer forhold som sunnhet, styrke og vitalitet, og handler til syvende og sist om funksjonsdyktighet og livskvalitet.

Hvor bra samfunnet vårt er, og hvor bra vi har det i dette samfunnet, dreier seg om hvor bra vi behandler hverandre. Sannheten om i hvilken grad vi etterlever de demokratiske idealene, avsløres av hvordan vi forholder oss til våre medmennesker. Demokratiet må derfor "virke inviterende" og det er liten tvil om hvem det refereres til når taler slår fast at vi ikke "har råd til at noen definerer seg ut av vårt viktige verdifelleskap". Dette verdifelleskapet er noe man må delta aktivt i, og deltagelse som en form for adgangsbillett til det norske, er også noe informantene i Lynnebakke og Fangens studie (2011) er inne på. De oppgir at det å ha kjennskap til, og å praktisere norske skikker, åpner opp for større grad av inkludering i det norske "vi". Slik jeg oppfatter det, er skikker i Lynnebakke og Fangens studie norske kulturelle praksiser som julebord og ski- og turgåing. Selv om ordfører i Bærum snakker om deltagelse på en måte som peker mer i retning av deltagelse på samfunnsarenaer, sier det i likhet med Lynnebakke og Fangens studie noe om viktigheten av å delta når norskhet praktiseres. 17.mai er i seg selv et eksempel på nettopp dette. Det er ikke utenkelig at deltagelse i nasjonaldagsfeiringen, er en måte å praktisere norskhet på som i større grad enn andre særnorske praksiser og ritualer er tilgjengelig for minoritetsgrupper. Samtidig er symbolverdien også kanskje større, nettopp fordi det å vise sin tilslutning til norsk praksis, får en ekstra dimensjon på nasjonaldagen. I talen er det liten tvil om hvem ordføreren sikter til når det snakkes om deltagelse. Om begrepet "bakgrunn" er noe ullent, må "etnisitet" til gjengjeld sies å være desto mer fargesterkt og religionstungt. Setningen som handler om "alle livets arenaer" kan sies å komprimere en rekke sammensatte problemstillinger knyttet til integrering. Den etterlater et inntrykk av at deltagelse på disse arenaene og tilslutning til verdiene de preges av, er en forutsetning for tilhørighet til det norske fellesskapet.

Samtidig som talen kan sies å artikulere et sett premisser for adgang til det norske samfunnet, er det interessant at det også tales om at *noen definerer seg ut*. Her skapes det en følelse av at det er en aktiv, villet handling, noe noen gjør av egen fri vilje, nærmest som en motstandshandling. Det er ikke fellesskapet som definerer noen ut, men tvert imot at noen tar avstand fra "...det store, rause fellesskapet som er det store norske VI". Talen i Bærum er et interessant tilfelle,

fordi bruken av flertallspronomenet *vi* langt på vei kan sies å være åpen gjennom nesten hele teksten. Det er et *vi* det er mulig å identifisere seg med for ulike nordmenn, uavhengig av bakgrunn og kultur. Taler snakker om at ”*Vi feirer vårt demokrati og folkestyre.*” En slik anvendelse åpner på overflaten opp for inkludering, ved å holde opp et verdsett *alle* tilsynelatende er enige om. Ordet demokrati kan i denne sammenhengen forstås som et *nodalpunkt* i den forstand Neumann bruker begrepet, et forankringspunkt som diskursen kan sies å organiseres omkring. Anvendt slik, fremstilles demokratiet og dets tilhørende verdier som noe det er udiskutabel oppslutning om. I talerens fortolkning representerer demokratiet verdier som deles av alle fellesskapets medlemmer i like stor grad, uavhengig av religiøs og kulturell bakgrunn. På denne måten skapes det også inntrykk av at demokratiet sorterer på toppen av et verdihierarki, der for eksempel religion og tradisjon rangerer under folkestyrets verdier. Som vi skal komme tilbake til, er det slett ikke sikkert at absolutt alle norske deler en slik oppfatning.

Betoning av fellesverdier står også sentralt i ordførerens tale på Skedsmo i 2012, hvor stedets etniske og kulturelle mangfold adresseres direkte:

Vi er det nye Norge: Et internasjonalt samfunn med røtter fra 109 forskjellige land. Det er dette fellesskapet vi skal ha forventninger til, forventninger om at alle skal få være del av det samme fellesskapet, og at fellesskapet skal bygge på verdier og holdninger som er nedfelt i vår stolte tradisjon helt fra 1814 fram til i dag. Nesten 200 år har vi hatt de samme verdiene, fred, frihet, demokrati. Samfunnet er et helt annet nå, men det de skrev ned som sin visjon og sitt politiske manifest i 1814 er det samme. Derfor er 17. mai den viktigste datoen i Norges historien. Vi er det nye Norge. Nå er det vi som feirer vår 17. Mai.
(Ordførers tale på Skedsmo, 17.mai 2012).

Her slås det utvetydig fast at ”det nye Norge” er et ”internasjonalt samfunn”, et fellesskap som bygger på ”verdier og holdninger som er nedfelt i vår stolte tradisjon helt fra 1814 frem til i dag”. Selv om ”samfunnet er et helt annet nå”, er

verdiene de samme - fred, frihet og demokrati. Dette er verdier det tilsynelatende er lett å samle seg om, uavhengig av livssyn og verdensanskuelse. Grunnloven omtales ikke direkte, men referansen til 1814, levner liten tvil om at det er her verdiene skriver seg fra. På den måte skaper taler en følelse av at den norske grunnloven representerer et fellesmenneskelig verdisett som folk fra 109 ulike land kan gi sin tilslutning til. Når det slås fast at nettopp dette er grunnen til at 17.mai er den viktigste datoen i Norgeshistorien, fremstår feiringen av nasjonaldagen som åpen, også for de med røtter fra land som ikke er Norge. Ordføreren på Skedsmo kan på denne måten sies å gå vesentlig lenger i måten norske med minoritetsbakgrunn inkluderes på.

Metaforen *Det nye Norge*, leder tanken til Handelsmans *modellerende ritualer*. Slik jeg forstår Handelsmann, handler begrepet kosmologisk endring om en endring i tilhørernes forestillingsverden, som også vil ha konsekvenser for den sosiale verden. Handelsman ser på slike hendelser som en form for magi og bruker selv djevelutdrivelser som eksempel. Han stiller spørsmål ved om modellerende offentlige hendelser i det hele tatt finnes i det moderne samfunnet. Brottveit et al ser ut til å mene at så er tilfelle.

”Vi vil peike på retorikk, eller overtalingskunst, som ein moderne variant av denne ’magien’. Vi spør om ikkje innsetjinga av ei pakistansk kvinne som leier av landets viktigaste 17.mai-tog i 1999 er noko meir enn å ’deklarere’ ein offisiell og allment akseptert orden, om det ikkje beint frem er eit forsøk på å modellere ei ny førestilling om det nasjonale fellesskapet fritt for rasismens demonar”? (Brottveit, Hovland, & Agedal, 2004).

Slik forstått kan ordføreren sies å gi eierskapet til norskhet og nasjonaldagen til enhver norsk borger som er villige til å stille seg bak disse verdiene. Det er som ordføreren sier: *Det spiller ingen rolle hvor du kommer fra: Er du enig i dette, er du en av oss*. De to siste setningene etterlater ingen tvil: ” Vi er det nye Norge. Nå er de vi som feirer vår 17. Mai.” Den åpne måten flertallspronomenene *vi* og *våre* fremstår på, må sies å være med å forsterke dette.

I et intervju med bladet Forskning i mai 2000 uttalte Kristoffersen og Brottveit at 17. mai-feiringen i Oslo på mange måter har vært et progressivt og samfunnsendrende ritual som ”har stimulert til refleksjon, debatt og igangsatt endringer” (Brottveit & Kristoffersen, 2000). Bombetrusselen mot den multikulturelle Sagene skole i 1983 og drapstrusselen mot pakistanske Rubina Rana som var leder av 17. mai-komiteen i Oslo i 1999, har paradoksalt nok gjort at innvanderne har fått en mer legitim plass i 17. mai-feiringen. Disse hendelsene har utfordret nordmenn og fått oss til å endre holdninger, mente de to forskerne. Også i mitt materiale mener jeg å finne tegn til både debatt om forholdet mellom majoritets- og minoritetsgrupper, og refleksjoner omkring endringer i innholdet i begreper som norsk og nordmann. I den grad man kan snakke om endringer i denne sammenhengen, er det kanskje nettopp det at en tale som historisk sett har hatt et tradisjonelt innhold og tilbakeskuende fokus, i enkelte tilfeller bryter med sjangeren for å tematisere det nye mangfoldet og landets fremtid. Anslaget i talen til ordføreren på Biri i 2012 kan tjene som et eksempel på dette:

Jeg veit ei tradisjonell 17. mai-tale ska innehølle litt om 1814, Grunnloven, om barnetog, litt om krigen og en takk til dom som var med i motstandskampen og helst ska vi prate om demokratiet. Vel, nå er det tradisjonelle nevnt. I stella førr å dvele mye ved fortida, ønsje je å prate om framtida.
(Ordførers tale på Biri, 17.mai 2012).

Talen fra Skedsmo kan sies å være et svært vellykket eksempel på bruk av synekdoke; det nasjonale vi som i talen skal romme en sammensatt befolkningsgruppe, klarer å fremstå som inkluderende og tilgjengelig. At taler virker å ha et svært bevisst forhold til den symbolske kraften i et slikt vi, blir tydelig allerede i talens åpningsavsnitt:

Gratulerer med dagen! Vi har mange gode grunner til å gratulere hverandre i dag: Vi lever i et godt samfunn, vi lever på verdens solside.

Vi er heldige. Vi har bygget vårt land og vår frihet på verdier som vi må ta vare på, verdier som likeverd, som respekt for forskjeller.

(Ordførers tale på Skedsmo, 17.mai 2012).

Her anvendes en nesten lyrisk stil; ved at vi gjentas som første ord i hver setning, skapes det en særlig sterk følelse av inkluderende henvendelse. I retorikken kalles dette anafor, en retorisk figur som er mye brukt i politisk retorikk (Lothe, Refsum & Solberg, 1999). Avsnittet er innledningsvis tidsmessig plassert i nåtid. At det handler om dagens Norge, gjør identifikasjon på tvers av opprinnelse og levetid i landet i større grad mulig enn om det var historiske aspekter som ble betont. De tre grunnene til at vi bør gratulerer hverandre – at vi ”lever i et godt samfunn”, på ”verdens solside”, at ”vi er heldige” – er påstander mange kan være enige i, uavhengig av bakgrunn. For en som selv har vokst opp i, eller har foreldre fra andre deler av verden, må dette kanskje oppleves enda mer sant og viktig. Kanskje har man selv kjent på kroppen hva det vil si å leve i mindre trygge land. Kanskje har man slekt og venner som er mindre heldige. Kanskje verdiene vi nyter godt av i Norge, oppleves som mer betydningsfulle og nærværende, fordi man har erfaring med hva fraværet av de samme verdiene betyr. Det etterlatte inntrykket er uansett at ulikhet ikke er noen hindring for fellesskap, for et romslig og inkluderende nasjonalt *vi*. Verdigrunnlaget forutsetter respekt for forskjeller, og minner oss om at vi på tross av det som skiller oss, er enige om det viktigste.

Den siste setningen i avsnittet skiller seg noe ut, ved at den står i preteritum og handler om noe minoritetsgrupper kanskje i mindre grad føler tilhørighet til, nemlig tidligere generasjoners ”bygging av landet”. Samtidig dveles det ikke ved forfedrenes kollektive oppofrelse og innsats, men heller på verdigrunnlaget denne jobben var tuftet på. Slik toner avsnittet likevel ut i noe universelt og fellesmenneskelig, noe *vi* kan enes om, uavhengig av hudfarge, religion og botid i Norge.

Ordføreren i Oppegaard trekker også det nye Norge inn i sin tale med utgangspunkt i verdigrunnlaget i grunnloven. Avsnittet legger vekt på at mennesker og grupper kan være forskjellige, men likevel ha det viktigste felles.

Ved å trekke en parallell mellom 1814 og FNs menneskerettighetserklæring, løfter taleren disse prinsippene opp fra den norske grunnloven og inn i en universell sammenheng:

For dere yngste kan grunnloven i 1814, krig og frigjøring virke ganske fjernt. Men på skolen sitter noen av dere i barn og unges kommunestyre. Det er en ordning som bygger på de samme verdiene som vårt demokrati for øvrig er bygget på. Nye generasjoner vil oppleve 17. mai annerledes enn tidligere generasjoner. Vi har etter hvert fått et flerkulturelt samfunn. Uansett kulturell eller religiøs bakgrunn er det visse grunnleggende verdier som jeg er sikker på at vi har felles. Det er også nedfelt i FNs menneskerettighetserklæring: Enhver har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å skifte religion eller tro, og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro gjennom undervisning, utøvelse, tilbedelse og ritualer.

(Ordførers tale i Oppegaard, 17.mai 2010).

I avsnittet er det grunnloven som innledningsvis er bakteppet når taleren viser til ”verdiene som vårt demokrati for øvrig er bygget på”. Men etter å ha slått fast at ”Vi har etter hvert fått et flerkulturelt samfunn” og at vi uavhengig av ”kulturell eller religiøs bakgrunn”, har visse ”grunnleggende verdier felles” er det paragraf 18 i FNs menneskerettighetserklæring han velger å sitere. En måte å forstå dette på, er å tolke taleren i den retning at det i den norske grunnloven finnes et fundament for universelt fellesskap som alle slags mennesker kan samles om. At verdigrunnlaget det norske samfunnet er bygget på, overskrider det rent nasjonale. Samtidig er det i denne sammenhengen interessant å merke seg at det er en paragraf som handler om religion som løftes frem. De ”verdiene som vårt demokrati for øvrig er bygget på” handler jo om mye mer enn religionsfrihet. At taler er av den oppfatning at religion kan skape forskjeller mellom mennesker, viser seg også ved at han trekker fram ”kulturell eller religiøs bakgrunn” som noe verdiene kan overskride. Spørsmålet er om dette egentlig bidrar til å skape fellesskap. Eller understrekes mer en forskjell som ofte står i sentrum når

utfordringer knyttet til mangfold og integrering debatteres? Kulturell og religiøs bakgrunn kan sies å være to kategorier som oftest anvendes for å vise til forskjeller mellom ”nye nordmenn” og ”gamle nordmenn”, og således hva som definerer inn-gruppe og utgruppe, majoritet og minoritet.

Ordfører hevder at ”Nye generasjoner vil oppleve 17 mai annerledes enn tidligere generasjoner”, og setter endringen i sammenheng med det at vi har fått et ”flerkulturelt samfunn”. Utover at taler mener å være sikker på at vi er enige om ”visse grunnleggende verdier”, sies det ingenting om hvorvidt han mener denne endringen er til det bedre eller til det verre. Selv om ordfører siterer en paragraf som omhandler religionsfrihet, er det ofte ytringsfriheten som har stått i sentrum for debatten i årene etter den såkalte karikaturstriden. Det at enkelte deler av religiøse minoritetsgrupper har reagert så sterkt i denne debatten, viser med all tydelighet at vi ikke er enige om alle ”grunnleggende verdier”. Vi er kanskje enige om at det skal være religionsfrihet, men friheten til å kritisere religion har vist seg å være mer kontroversiell. Det er kanskje ikke overraskende at ordfører velger ikke å ta opp dette, men det etterlater en følelse av at en konkret utfordring knyttet til disse verdiene utelates. Slik forstått bærer avsnittet med seg en forestilling som kan være problematisk. På samme måte som Gullestad (2002) hevder at uttrykket ”Vi som bygde landet” skaper inntrykk av at vi alle er samstemte om hvilke verdier landet, skal bygges på, gir taler her inntrykk av at det er større enighet om verdigrunnlaget enn det som faktisk er tilfelle. Presentert på denne måten fremstår verdiene som ferdig forhandlet, uten rom for uenighet.

Talen fra Nannestad står på mange måter i en særstilling i utvalget. Den må kunne sies å ha utvalgets tydeligste fokus på spørsmål knyttet til integrering og mangfold, men ordfører er bevisst anledningen og bruker innledningsvis god plass på Wergeland og verdiene han sto for som inngang til tematikken:

Mange av sakene han engasjerte seg i og for, er like aktuelle i dag. Påvirkningen fra Frankrike med stikkord som frihet, likhet og brorskap var grunnleggende for Wergelands engasjement på 1800-tallet. Han ville derfor gått rett inn i debatten her og nå om demokrati, ytringsfrihet

og religiøs toleranse, og frydet seg over det mangfold av nye landsmenn som har kjempet seg til oppholdstillatelse og et trygt liv her i Norge!

(Ordførers tale på Nannestad, 17.mai 2008)

Igjen brukes verdigrunnlaget fra grunnloven som begrunnelse for holdninger, og ordfører hevder Wergeland ville ”frydet seg over ”mangfoldet av ”nye landsmenn”. Begrepet ”nye landsmenn” brukes også i andre taler, men ingen følger opp på samme måte som ordfører på Nannestad. Her settes det i direkte sammenheng med det som må kunne kalles pågående debatter og forhandlinger om innholdet i et *nasjonalt vi*.

Diskusjoner om begrepet "nordmann" illustrerer veldig godt de store omveltningene samfunnet vårt gjennomgår. Innholdet i begreper som "nordmann" og "norsk" endres, et mangfold av identiteter, tradisjoner og uttrykk kommer til erstatning for det som før var homogent og klart avgrenset. Hovedspørsmålet er hvordan vi møter disse endringene: Med bekymring og tiltak for å begrense mangfoldet, - eller med åpenhet og vilje til å bruke det store utviklingspotensialet som ligger i et større mangfold?
(Ordførers tale på Nannestad, 17.mai 2008).

Her går ordfører på sett og vis rett i kjernen av oppgavens problemstilling: Når begrepet nordmann kan ha et mye rikere innhold enn tidligere, hvordan skaper vi rom og muligheter for at alle kan føle seg inkludert når det snakkes om et norsk vi? Hvordan feire Norge og norskhet på en samlende måte når det finnes et mylder av ulike fortolkninger av hva det norske består av? Når 17.mai-talen legger så stor vekt på den historiske siden av nasjonaldagen, skaper det også implisitt en majoritetsgruppe bestående av ”egentlige” nordmenn? Favoriserer det grupper med slektsmessig og historisk tilknytning til territoriet? Det neste avsnittet kan leses som en holdning til nettopp slike spørsmål.

Alle kulturer utvikler seg gjennom et samspill mellom gammelt og nytt, mellom det kjente og det ukjente. Kulturuttrykk tar form, slår rot, møter nye uttrykk, finner andre retninger, eller blir uaktuelle og forsvinner. Selv det som vi dag oppfatter som rotekke norske kulturuttrykk, - slik som

rosemaling, treskjæringstradisjoner, bunader eller folkeeventyr, har dette sitt opphav langt fra Norge, - eller er blitt sterkt påvirket av impulser utenfra. Med årene har vi gjort disse uttrykkene til våre og til en del av vår kulturarv, men de vil stadig være i forandring. Uten denne dynamikken mellom tradisjon og nye impulser vil enhver kultur, stagnere og bli uinteressant.

(Ordførers tale på Nannestad, 17.mai 2008).

Taler legger her vekt på kulturens plastiske egenskaper, dens evne til å endre seg, til å la seg forme av tid og trykk. Ved å slå fast at flere av de kulturuttrykkene vi ser på som aller mest norske – eventyr, bunad, rosemaling – er fenomener som ikke ”egentlig” er norske, men importert utenifra, sier taler samtidig noe om at også norsk og nordmann er begreper i forandring. Den kulturen som gjennom nåtidens nærlesing fremstår som statisk og uforanderlig, er betraktet over tid i evig bevegelse. Vår forståelse av forandring, er preget av vår egen tid og ikke minst vår egen følelse av tid; i et menneskes liv kan forandringer virke voldsomme, men sett over lengre tid, vil disse fremstå som selvfølgelig, naturlige. I likhet med forandringene, fremstilles også verdiene samfunnet er tuftet på som varige og verdt å sloss for. Der hvor andre taler fokuserer på verdiene i seg selv, settes de på Nannestad direkte i sammenheng med mangfold:

Her er det plass til alle, uavhengig av kultur, religion, politisk syn eller legning. Men den friheten og det mangfoldet vi ser rundt oss, er ikke skapt av seg selv. Vi må ikke ta disse godene for gitt, men hegne om dem og stå imot alle forsøk på å fjerne eller redusere dem. Et mangfoldig samfunn er et rikt samfunn!

(Ordførers tale på Nannestad, 17.mai 2008).

Her knyttes den tradisjonelle ”sloss for friheten” metaforen til befolkningsmangfoldet. Friheten skaper plass til alle, uavhengig av forskjeller. Det interessante er hvordan ordfører med dette fastslår at det ikke bare er frihet som er verdt å hegne om– også mangfold er en verdi som krever noe av oss. Vi må ”stå i mot alle forsøk på å fjerne eller redusere” disse verdiene. 17.mai-talene

løfter ofte frem den norske friheten som noe som historisk trengte beskyttelse fra ytre fiender, som svensker og tyskere. I denne sammenhengen skaper teksten – om man ser ut over dette avsnittet – en følelse av at kampen for mangfoldet i første rekke er en kamp med noe i oss selv, vår egen evne til åpenhet, til inkludering, til å se det vi har felles mer enn det som skiller oss.

7 NASJONALDAGSDISKURS III: NORSK SELVFORSTÅELSE.

Den tredje diskursen som 17.mai-talen tradisjonelt kan sies å trekke på, er den som handler om ulike særtrekk som er sentrale i nordmenns forståelse av seg selv som norske. Der de to første diskursene kan sies å være enhetlige med hensyn til innhold, er denne mer sammensatt ved at de rommer både praksiser og forståelsesformer. I denne sammenhengen har jeg likevel valgt å se på disse ulike tematikkene som én diskurs. Et argument for en felles gruppering, er at de kan sies å handle om hvordan norskhet *gjøres* og *oppleves*, mer enn et bestemt historisk og verdimelessig fundament for nasjonal identitet. I flere av talene som forsøksvis skaper plass til *det nye Norge*, er det særlig en selvforståelse som handler om landets heldige omstendigheter det legges vekt på. I et avsnitt som leder opp til temaet, trekker ordføreren i Ringsaker frem nettopp dette i sin tale fra 2009.

Mange rundt om i verden lever i frykt for krig, overgrep, sult og mangel på det mest grunnleggende. Dette ser vi på Tv skjermen hver eneste dag. Og disse bildene viser oss en helt annen verden enn den vi er vant til. Vi som bor her har trukket vinnerloddet! Alle har ikke en hverdag hvor de har muligheten til å gå på skole eller få den maten de trenger for å overleve, de har ikke tak over hodet og de vet ikke om det er ei bombe som treffer dem akkurat nå eller i morgen, eller dagen derpå. Jeg greier ikke å fatte hvordan dette oppleves, denne fortvilelse og frykt vi er spart for.

(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai-tale 2009).

Med ”rundt om i verden” introduserer taleren et globalt perspektiv, og viser deretter til grusomheter som er hverdagsrealiteter for mange mennesker. Og selv om det finnes mennesker som lider under fattigdom og er utsatt for overgrep også i Norge, er det fortsatt langt herfra til krig og sult. Uttrykket ”det mest grunnleggende” er således sentralt. Selv om noen faller utenfor også her, noen sliter, overgrep begås, og det norske samfunnet ikke alltid evner å verken se, hindre eller rette opp i dette, har de aller fleste tilgang til nettopp dette ”mest grunnleggende”. Tilgang til det mest grunnleggende er *vår* hverdag, noe som ofte tas for gitt i Norge. Dette er forhold som historien, verdiene og rettighetene har

gitt oss muligheten til å nyte godt av. Det er blitt en del av oss og vår hverdag i en slik grad at vi ikke lenger forstår hva det vil si å være foruten. Distansen til hva det vil si å mangle dette, til den virkeligheten taleren trekker frem som sammenlikningsgrunnlag, understrekes av begrepet ”Tv-skjermen”. Slike grusomheter er heldigvis så langt unna, at de fleste av oss bare kjenner dem i mediert form, det er noe som skjer *de andre*, de ”mange som bor rundt om i verden”. Uttrykket ”en helt annen verden” skaper mot dette bakteppet nærmest en invertert utgave av den norske hverdagen, en verden der trygghet og overflod er erstattet av redsel og nød. Dette leder opp til metaforen som avsnittet kan sies å være strukturert rundt. Ordet *vinnerloddet*, konnoterer ikke bare at det er bra å bo i Norge - det peker i retning av at det nærmest er best. Ordet står i bestemt form entall, noe som skaper følelse av at dette er en seier vi er alene om.

”Vinnerloddet” finnes det bare ett av, og når dette også er ”trukket”, peker dette på at de heldige omstendighetene er resultat av et fenomen som kan sies å være viktig i en moderne norsk selvforståelse: Flaks. Her legges det ikke vekt på at vi har skapt vår egen skjebne. At det er verdier og rettigheter, eller kløkt og hardt arbeid som har gjort denne hverdagen mulig. Det er som taleren ønsker å minne om at vi har vært heldige. At vi *er* heldige. Det er tilfeldigheter som gjør at vi kan gjøre nettopp det taleren viser at andre ikke kan; ”gå på skole”, ”få den maten de trenger for å overleve”, ”ha tak over hodet”, unngå ”ei bombe som treffer”. At ordføreren ikke ”greier å fatte hvordan dette oppleves”, er også med på å understreke den kollektive flaksen. I kraft av sin posisjon i fellesskapet, som taler for og taler til fellesskapet, blir han med denne uttalelsen en representant for alle som er heldige, som er ”spart for” fortvilelse og frykt. Som påminnelse virker avsnittet sterkt fordi det i så stor grad benytter seg av sammenlikning mellom andres nød og utrygghet og vår egen overflod og fred. Samtidig holdes den på en overordnet nivå, det er verden som den fremstår på ”Tv-skjermen” satt opp mot vår egen virkelighet. Men verden der ute, rykker med ett nærmere når ordføreren i neste avsnitt trekker disse *andre* og deres virkelighet inn i tilhørerens verden.

*Rett i nærheten av der vi er nå har Norsk Folkehjelp startet opp
asylmottak. Der bor det nå flere av disse menneskene som har opplevd
den hverdagen som vi er så heldige å være spart for. På en dag som*

dette skal en vel helst fokusere på det positive, men jeg må si at jeg bekymrer meg for de signaler jeg får fra Moelven samfunnet. Det er veldig mye negativitet og til tider nært rasistiske ytringer om asylmottaket og de som bor der. Dette vil vi ikke ha noe av - dette må dere som bor her ta tak i å gjøre noe med. Vi må gi også disse menneskene en mulighet til å få et verdig liv. Norsk Folkehjelp, kommunene og politiet gjør det vi kan for å sikre at ting går greit og at de får et godt tilbud mens de er her, og vi skal bidra til å rydde opp hvis noe skjer. Men dere må også hjelpe til. Vær gode naboer, medmennesker og venner. Det trenger alle. For som Arnulf Øverland sier; du skal ikke tåle så inderlig vel den urett som ikke rammer deg selv. Vi må nå alle vise at vi lærte av Brumunddals problemer på 80-90 tallet.
(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai 2009).

Asylsøkerne dukker opp i to taler fra Ringsaker kommune med fire års mellomrom. Begge talene vitner om at deres tilstedeværelse preger lokalsamfunnet på en måte som ordføreren ikke mener de kan være bekjent av. Som både denne og neste tale viser, er det langt i fra bare i 17.mai-taler det snakkes om asylsøkere på Ringsaker. Men når ordføreren også velger 17.mai-talen som arena for å adressere lokalsamfunnets utfordringer med integrering, får det særlig symbolsk betydning. Som avsnittet over viser, muliggjør dagen og konteksten anvendelsen av en bestemt diskurs som ordføreren trekker på i den hensikt å skape bestemte holdninger. Ved å sette nordmenns heldige omstendigheter - ”den hverdagen som vi er så heldige å være spart for” - i kontrast til den hverdagen asylsøkerne har flyktet fra, oppfordrer ordføreren tilhørere til å utvise inkluderende holdninger overfor denne minoritetsgruppen. Talen kan sann sett betraktes som en situasjon der uenighet om noens tilhørighet i det norske fellesskapet, blir forsøkt løst ved hjelp av språk. Som en anledning for forhandlinger om det nasjonale *vi*, skal det godt gjøres å finne en mer symboltung dag enn nettopp nasjonaldagen. Fordi dagen i så stor grad handler om nasjonal identitet, er den en anledning til å diskutere hvem *vi* er. I den klassiske retorikken finner vi begrepet *kairos*. ”Kairos foreligger når tiden er inne for noe, og *kairos* er noe som ting – både ord og handlinger – kan ha i forhold til en

situasjon” (Andersen, 1995:22). Kairos peker på det rette øyeblikket for å komme med en ytring. Det er en mulighet for retorikeren til å forme sitt budskap og vinne sitt publikum. Der *kairos* peker på muligheter, handler den retoriske situasjon slik Bitzer bruker begrepet i større grad om *rammer* for hva som kan sies.

”Med denne strukturelle forandringen har Bitzers perspektiv et visst slektskap med diskursanalysen. Der en rådende diskurs setter klare kriterier for det som lar seg forme og formulere, gir den retoriske situasjon bestemte kriterier for hvordan det påtrengende problem skal løses” (Bratberg, 2014:117).

Jeg mener avsnittet illustrerer hvordan ordføreren trekker på både rammer og situasjon; diskursen er utgangspunktet for sammenlikning, mens anledningen gjør det mulig å anlegge et bestemt perspektiv på hvordan vi som samfunn bør forholde oss til en minoritetsgruppe. Slik forstått kan man hevde at det problematiske ved situasjonen, nemlig inkludering av minoritetsgrupper, blir forsøkt løst innenfor rammeverket av en eksisterende diskurs.

I avsnittet er sammenlikningen mellom majoritet og minoriteter nær og konkret, *vi* er ikke lenger bare et abstrakt *nasjonalt vi*, det er det lokale *vi* som står i sentrum. Det er kanskje ikke overraskende at en tale der asylsøkere er tema, i mindre grad forsøker å samle tilhørerne i et romslig nasjonalt *vi*. Som nevnt tidligere representerer denne gruppa en verken-eller gruppe, de befinner seg i en tilstand av limbo der deres status som tilhørende i Norge er uavklart. Bruken av flertallspronomen viser tydelig at dette handler om *oss* og *dem*, men i denne sammenhengen finnes det i tillegg et annet *oss* og *dem*. *Oss* som i dem med de riktige holdningene, og *dem* som i de med feil holdninger. Det er interessant at ordførerne velger å vise til en uenighet i lokalsamfunnet i sin tale. Ved spesifikt å trekke frem at dagen, og derigjennom talen vanligvis ikke er et sted å fokusere på problematiske forhold, får det ekstra betydning. At noen i kommunen kommer med ”nært rasistiske ytringer om asylmottaket og de som bor der” holdes frem som uakseptabelt. Setningen ”Dette vil vi ikke ha noe av - dette må dere som bor her ta tak i å gjøre noe med”, er i så måte særlig interessant. Ved å si at *vi* ikke vil

ha noe av dette og at *dere* må gjøre noe med det, kommer en splittelse i lokalsamfunnets majoritet til syne. Den direkte henvendelsen i imperativ er mer enn formanende, den avslører en kategorisk holdning til et bestemt verdispørsmål. Det er *vi* som bor *her* som må gi ”disse menneskene en mulighet til å få et verdig liv”. Institusjoner – Norsk folkehjelp, kommunene og politiet - er viktige, men ”dere må også hjelpe til. Vær gode naboer, medmennesker og venner. Det trenger alle”. Det er som ordføreren minner tilhørerne om at vi ikke kan overlate jobben til samfunnet alene. Institusjoner kan kanskje sikre at ”de får et godt tilbud mens de er her”, men de riktige holdningene må vi som enkeltmennesker ta ansvar for.

I en sammenheng der det nære i så stor grad står i fokus, er det svært interessant at ordføreren lar et lokalt stedsnavn stå nærmest metaforisk for hvilke holdninger som er uakseptable og hva slags problemer de kan føre med seg. Brumunddal fremstår omtrent som en besvergelse, med sine sterke assosiasjoner til Arne Myrdal, Folkebevegelsen Mot Innvandring og rasismen i bygda på 80- og 90-tallet. Setningen ”Vi må nå vise alle at vi lærte”, peker på konkrete erfaringer med et konkret problem. Spørsmålet som gjenstår, er i hvilken grad bygda har lært av sine erfaringer. At ordføreren i kommunen mer enn 20 år senere velger å adressere problematikken i en 17.mai-tale, viser vel at det fremdeles er en vei å gå.

Talen som ble holdt i samme kommune fire år senere kan på mange måter sies å være et ekko av talen fra 2009. På samme måte vises det til at tematikken diskuteres i andre sammenhenger enn på 17.mai, selv om det ikke gjøres noe poeng av at det også tas opp i talen denne gangen. Norges heldige omstendigheter er også her den impliserte bakgrunnen, samtidig som et annet forhold vektlegges: Landets behov for landsmenn.

Integrering er en av de siste dagers hete temaer, og da særlig med bakgrunn i gårsdagens kronikk i HA. Ja dette er ikke enkelt og det er heller ikke noe enhetlig svar på hvordan en skal drive et godt integreringsarbeid. Og det er ikke tvil om at utfordringene er veldig forskjellig om du bor på Stavsjø i Brumunddal eller om du bor på

Grønland i Oslo. Vi er en del av en større verden, vi har plass til flere, vi må ta vårt ansvar ved å gi rom for de som er på flukt og trenger vår beskyttelse og vi trenger også flere folk, flere hjerter og hender også for å opprettholde det tjeneste nivået vi ønsker oss. Dette ansvaret og dette behovet betyr ikke at vi skal akseptere alt, vi må tørre og stille krav samtidig som vi aksepterer forskjellighet.

(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai 2013).

17.mai-talen hører som vi har sett hjemme i kategorien oppvisningstale eller festtale (Andersen, 2007: 30). Like fullt mener jeg at man kan argumentere for at 17.mai-talen også inneholder elementer som kan forstås politisk. Én ting er at dens tradisjonelle fokus er de historiske omstendighetene som gjorde nasjonen Norge, og norsk nasjonal identitet mulig. En annen er at den kan forstås politisk ved at den som offentlig hendelse tematiserer en bestemt oppfatning av norskhet og betingelsene denne er tuftet på. Selv om bare et fåtall av talene i utvalget adresserer spesifikke politiske problemstillinger *direkte*, kan flere sies å tematisere mangfold og integrering på en måte som vanskelig kan karakteriseres som noe annet enn forsøk på å overbevise om riktigheten av bestemte holdninger. I avsnittet over, gjøres dette ved å sette de forpliktelser og muligheter som landets omstendigheter fører med seg, i sammenheng med samfunnets behov. Det er som ordføreren vil minne om at raushet også kan gi avkastning. Det å hjelpe andre er også å hjelpe seg selv. Det anvendes på én og samme tid idealistiske og praktiske argumenter. "Vi må ta vårt ansvar" og "vi trenger også flere folk" er påstander som underbygges ved å vise like mye til holdninger som til interesser. Det formelle og forretningsmessige begrepet "tjenestenivået" bidrar ikke minst til dette. Det skaper en følelse av at landet er en slags bedrift vi alle har interesse av går så bra som mulig. Det appelleres rasjonelt og økonomisk for vårt felles behov for ny arbeidskraft i A/S Norge, gjerne i form av mennesker som er "på flukt og trenger vår beskyttelse". Setningen kan sies å starte idealistisk og tone ut i realpolitikk, og sammenblandingen av argumenter er interessant. Det kan virke som om taleren har et ønske om å tekke flere grupper med motstridende interesser; han vil fremstå både myk og hard på én og samme tid. Avsnittet kan således sies å fremstå som en form for forhandling med en sammensatt gruppe

tilhørere; for noen er det det vi kan og har et ansvar for å gi som er viktigst, for andre er det det vi trenger og kan få. Den siste setningen bidrar ytterligere til en slik lesning; til tross for at vi både har ”ansvar” og ”behov”, skal vi ”ikke akseptere alt”, ”vi må tørre å stille krav samtidig som vi aksepterer forskjellighet”. Her kan taler sies å drive en kompleks forhandling med kommunenes innbyggere om måter å forholde seg til lokalt mangfold på. Der taleren fire år tidligere appellerte til tilhørernes medmenneskelighet med ”de andre” ved å hevde at det følger ansvar med en privilegert posisjon, legges det nå mer vekt på at ”de andre” må tilpasse seg. ”Vi” skal akseptere ”forskjellighet”, men det slås fast at ikke alt er akseptabelt. Det er som taleren ønsker å uttrykke at ”vi” må være snille, men vi skal ikke være dumsnille. Avsnittet kan sånn sett sies å inneholde to nivåer som brytes mot hverandre og skaper en viss dissonans. Dette inntrykket forsterkes av at det hele veien er et ”majoritets-vi” taleren henvender seg til. Det er ikke en etnisk og kulturelt sammensatt lokalbefolkning ordføreren omtaler, men en politisk sammensatt gruppe majoritetsnordmenn som oppfordres til å vise bestemte holdninger til minoritetsgrupper. At det er uenighet om hva som er ”riktige” holdninger til slike grupper, kommer klart til syne i neste avsnitt.

Personlig må jeg nok si at jeg ikke føler meg truet av folk fra andre land, har nok strengt tatt, i hvert fall i den jobben jeg har nå følt meg mer truet av norske nordmenn fra Moelv, Brumunddal og Furnes... Men vi må sammen ha enda mer fokus på hvordan vi sammen skal bygge det nye - mer mangfoldige Norge. Fagerlund skole i Brumunddal har bortimot 30 forskjellige nasjonaliteter innenfor skoleveggene- det går fint! De tar integrering og forskjellighet på alvor- og det gir gode resultater. Det jobbes godt og det skapes et godt læremiljø. De kan være et forbilde for oss andre i det integreringsarbeidet som gjøres. Så må vi alle ha lov til å diskutere detten uten å stemples som det ene eller andre – enten så er en rasist eller så er en godtroende og blåøyd. Denne debatten er for viktig for vår fremtid til at det er de med ekstreme holdninger i begge retninger som skal få styre debatten.

(Ordførers tale på Ringsaker, 17.mai 2013).

At det anvendte *vi* er ment å være majoritetsnordmenn, blir ganske klart i avsnittets første setning. Pleonasmen ”norske nordmenn” er et virkemiddel som viser at taleren mener det er større grunn til bekymring for holdninger i enkelte deler av majoritetsbefolkningen, enn de utfordringene innbyggerne med minoritetsbakgrunn fører med seg. At ordføreren har følt seg ”mer truet av norske nordmenn” enn ”folk fra andre land”, er ikke bare en tydelig *vi/de*-dikotomi som deler bygda i ”gamle nordmenn” og ”nye nordmenn”. Det viser også at talen er et innlegg i en pågående politisk debatt med betydelig temperatur. Denne debatten handler om det ordføreren kaller ”det nye - mer mangfoldige Norge”, og ordet ”truet” vitner både om graden av uenighet og hvor sterke følelser som er involvert. Ved å hevde seg mer truet av *sine egne* enn *de andre* plasserer ordførere seg verdimeessig på én side av debatten. Samtidig er det tydelig at taleren ikke ønsker å lukke diskursen ved å kneble sine meningsmotstandere. Man skal kunne si hva man mener, uten å bli ”stemplet” som verken ”blåøyd” eller ”rasist”. Følelsen av at taleren på denne måten forhandler med ulike deler av lokalsamfunnet om hvordan de skal forholde seg til det nye og mer mangfoldige Norge som også finnes i bygda, forsterkers her ytterligere.

Også i talen fra Gjøvik i 2009 er det lokale forhold som står i fokus.

Vi er i ferd med å etablere et nytt mottak for mindreårige enslige asylsøkere på Øverby, hvor oppimot 30-40 barn under 15 år skal gis omsorg og hjelpes videre i livet. På ”barnas dag” bør vi skjenke dem en tanke. De har rømt fra land med ufrihet, fra land uten fred og demokratiske rettigheter, fra land som ikke har vært så heldige å ha sitt 1814 eller å kunne ta del i utviklingen av et velferdssamfunn som vårt. La oss på Gjøvik vise at hjertevarmen og toleransen omfatter flere enn bare egen familie, egne naboer og de som er helt like oss selv.

(Ordførers tale på Gjøvik, 17.mai 2009).

På samme måte som på Ringsaker, er asylsøkere også tema på Gjøvik. Og på samme måte, vises det også her til kontrasten mellom hva de har flyktet fra, og hva de har kommet til. Igjen står ordet ”heldig” sentralt plassert i teksten. Her

vises det både til de historiske omstendighetene for grunnloven, samfunnets verdigrunnlag, og utviklingen av den norske velferdssamfunnet. Noen vil sikkert innvende at den demokratiske og økonomiske utviklingen i Norge handler om mye mer enn flaks, men i talen er ordet heldig først og fremst et sterkt virkemiddel og en sentral metafor som fortetter en rekke sammensatte historiske og politiske omstendigheter til én enkel årsaksforklaring. Den er fundert i en generalisert kollektiv selvforståelse som handler om at *vi er heldige som bor i Norge*. Det å være heldig er i denne sammenhengen et bilde på at noen har geografisk og historisk flaks, og andre ikke. Fordi *vi* er født på et gitt sted til en gitt tid, kan vi nyte godt av rettigheter og velstand som *de* bare kan drømme om. Det å være heldig konnoterer også den vilkårlighet et menneskes liv og omstendigheter er prisgitt. Noen fødes som nordmenn, andre ikke. Noen fødes i samfunn med demokratiske rettigheter og velstand, andre i samfunn med ufrihet og krig. Taleren kan sånn sett sies å argumentere for at flaks forplikter: Fordi *vi* er så heldige at *vi* er født i et samfunn som det norske, påligger det oss et ansvar å ta i mot de som har vært mindre heldige.

I talen er det asylsøkere som er tema. De betegnes først med et byråkratisk språk som beboere på "et mottak for enslige, mindreårige asylsøkere". Det er en kjølighet i denne kategoriseringen som danner en sterk kontrast til "barn under 15 år" i samme setning. Taleren bruker den tradisjonelle forestillingen om 17.mai som barnas dag til å oppfordre tilhørerne om å også huske disse barna – til tross for at de ikke er "våre". Som jeg har vært inne på tidligere, er asylsøkere en spesiell gruppe i denne sammenhengen. Gitt sin uavklarte tilstand, er det ikke overraskende at talene i liten grad forsøker å innlemme dem i et nasjonalt *vi*. Talen baserer seg konsekvent på en dikotomi mellom *vi* og *de*. "Vi etablerer", "*vi* bør skjenke *dem* en tanke". "De har rømt", "et velferdssamfunn som vårt", og "Disse barna". Talen viser omsorg, den oppfordrer til åpenhet, toleranse, raushet, men levner liten tvil om at menneskene teksten står opp for, ikke hører hjemme i lokalsamfunnet, i alle fall ikke ennå. De skal bo på "mottak", noe som er både ikke-permanent, og heller ikke betyr at de nødvendigvis får bli. De er "asylsøkere", noe som på en side viser til et behov for et nytt liv og et nytt hjem, men samtidig at dette behovet skal prøves av norske myndigheter. Begge

begrepene er en slags terskelbetegnere, de viser til en foreløpig ubestemthet, en slags overgangstilstand. Sånn sett viser talen til at noen gruppers tilgang til, og inklusjon i det norske samfunnet avgjøres av byråkratiske prosesser. Samtidig er det noe i avsnittets siste setning som vitner om at det å bli, og å være norsk, ikke bare handler om papirarbeid. Utsagnet "...de som er helt like *oss selv*", peker på en implisert forståelse av norskhet, av hvordan en nordmann ser ut. De andre er de som ikke *likner* oss. Og det er liten tvil om at oss er majoritetsnordmenn. Konsekvensen av en slik fortolkning, er at en slik *vente på å bli norsk-situasjon* som asylsøkerne befinner seg i, også kan forstås som en kronisk tilstand for andre minoritetsgrupper. Deler du ytre kjennetegn med "typiske" asylsøkere, kan det tenktes at det også fører med seg implikasjoner for hvordan majoritetsgruppa ser på deg. Du forblir i utgruppa, selv om du er født her, har hatt norsk pass hele livet og elsker å gå på ski. Funnene i undersøkelsene til Lynnebakke og Fangen (2011) kan sies å støtte en slik fortolkning.

8 OPPSUMMERING OG DISKUSJON AV FUNN

I et materiale bestående av 67 taler, berøres mangfold og integrering i 25 av dem. Med tanke på at 17.mai-talen i bunn og grunn handler om nasjonal identitet, og at nasjonen er inne i en brytningstid med hensyn til befolkningssammensetning, er det i seg selv interessant at temaet ikke tas opp i flere. Spørsmålet er hva det kan skyldes. En forklaring kan være at talene tradisjonelt sett har hatt sterkt fokus på fortiden. Verken 1814, 1905, krigen eller gjenreisningen kan sies å ha noen direkte forbindelse med forhold som angår integrering og mangfold, noe som gjør at noen kanskje føler at temaene ikke hører hjemme i en 17.mai-tale. At folk også har klare forventninger til og sterke meninger om hva det sømmer seg å snakke om, kan etterspillet etter årets 17.mai-tale i Tønsberg tjene som eksempel på. Jakob Semb Aasmundsen leder organisasjonen *World against prejudice*, og åpnet talen sin med å slå fast at han er feminist, homofil, og ateist. Dette fikk noen til å forlate stedet, andre til å bue, og enkelte foreninger til å sende skriftlig klage til kommunen (Lereng, 2015). At Aasmundsen gjør dette for nettopp å hylle en grunnlov som gjør det mulig for en som ham å holde en slik tale, ser ikke ut til å ha gjort inntrykk på de misfornøyde tilhørerne. Når enkelte lar seg provosere over at grunnloven tas til inntekt for mangfold, kan det handle om at de forventer å høre en fortelling om norsk historie og tradisjonelle norske verdier. Det kan være de tenker at dagen er til for å se bakover, slik at også nye generasjoner skal ”huske” det de er for unge til å ha opplevd selv; ufrihet, krig og kamp for selvstendighet. Ideen om et nasjonalt minnefellesskap der nasjonen fokuserer på bestemte historiske hendelser slik Smith (1998) beskriver det, kan anvendes i en slik tolkning. Aasmundsen er kanskje ukonvensjonell i sin bruk av eksempler, men hans historie må sies å være tematisk relevant. Ved å vise hvordan verdiene i grunnloven gjør et mangfoldig samfunn mulig, bruker han tradisjonell tematikk på en ny måte, ikke ulikt det flere av ordførerne gjør. Aasmundsen har ikke etnisk minoritetsbakgrunn, men tilhører som homofil en minoritetsgruppe. Ved å ta utgangspunkt i og knytte verdigrunnlaget til sin minoritetsposisjon, utfordrer han etablerte forestillinger om hvordan disse verdiene kan aktualiseres. Talene i utvalget kan på ulike måter sies å gjøre noe av det samme. Ved å gjøre mangfold og integrering til temaer i 17.mai-taler, representeres det nasjonale fellesskapet som mer sammensatt enn tidligere. Slik forstått fremstår talene som en form for

forhandlingsprosess der det som diskuteres er grunnlaget for norsk nasjonal identitet og hvem som omfattes av et nasjonalt *vi*.

8.1 FORHANDLINGER FRA TALERSTOLEN

”Nasjonal identitet er ein type kollektiv identitet, dvs ein identitet basert på det å vera ein del av eit fellesskap” (Brottveit, Hovland, Aagedal, 2004). Et menneskes følelse av fellesskap er et resultat av en rekke sammensatte faktorer og omstendigheter, og det kan diskuteres om en 17.mai-tale overhodet spiller noen rolle for i hvilken grad norske med minoritetsbakgrunn føler seg inkludert i det nasjonale fellesskapet. Samtidig kan man argumentere for at det å inkludere norske med minoritetsbakgrunn i det nasjonale fellesskapet, er å vise vilje til å reflektere omkring hvordan nasjonal identitet forandrer seg som en følge av at befolkningsmangfoldet utvides. 17.mai-talen er et ritual der det norske fellesskapet representeres gjennom bruk av symboler, og ved å inkludere grupper som historisk sett er nye i dette fellesskapet, fremstår talene som en arena for forhandling om nasjonal identitet. Slik jeg forstår forhandlingsbegrepet i denne sammenhengen, handler det om at viktige parametere for norsk identitet ikke bare blir definert, men også utfordret fra talerstolen. Talene kan således betraktes som del av en pågående prosess i det norske samfunnet, der kriteriene for tilhørighet til Norge og norsk kultur, diskuteres i fellesskap. Politisk redaktør i Aftenposten, Trine Eilertsen, skriver følgende på 16.mai: ”I morgen skal nordmenn med vidt forskjellige historier feire en grunnlov som er grunnplanken i et mangfoldig samfunn. Vi gjør skam på den grunnloven hver gang vi prøver å snevre inn hva det vil si å være norsk” (Eilertsen, 2015). Mer enn hverdagen der spørsmål om nasjonal identitet ofte er bakteppe i debatter om innvandring, integrering og mangfold, handler 17.mai-talen *spesifikt* om norsk identitet; om hva som er norsk og hvem som hører hjemme i Norge. ”En vesentlig del av politisk argumentasjon handler nettopp om uenighet i form av ideer – ikke bare deskriptive ider om hvordan verden fungerer, men også normative ideer om hva som er ønskelig og verdifullt” (Bratberg, 2014:112). Forstår man 17.mai-talen som politisk argumentasjon i den forstand Bratberg beskriver, kan talene betraktes som en arena for diskursive kamper, slik Foucault anvender begrepet. Inklusjon av minoritetsnordmenn er en symbolsk handling. Taler som inkluderer norske med

minoritetsbakgrunn er et eksempel på hvordan fortiden møter nåtiden; hvordan det gamle fellesskapet møter det nye, og hvordan rammene for hva det vil si å være norsk, utvides ved hjelp av språk for å romme det etter hvert mangfoldige innholdet i begreper som norsk og nordmann. På samme måte som nyere historiske hendelser har blitt en del av talenes inventar opp gjennom årene, er det nå befolkningssammensetningen som utvider ritualets tematiske repertoar. Slik forstått kan man si at talene er med på å utfordre etablerte forestillinger og rammebetingelser for identitetsdannelse. Ved å invitere til refleksjon omkring *hva* vi feirer og *hvem* som feirer, utfordres både minoriteters og majoritetens syn på det nasjonale *vi*. Forstått på denne måten kan ordførerne som berører temaet sies å inngå i form for retorisk forhandling med hensyn til hvem det norske fellesskapet består av i 2015.

8.2 FORHANDLINGSPosisjoner:

EN FORSØKSVIS TYPOLOGISERING

Talene i utvalget kan forstås som refleksjoner over mer eller mindre uttalte betingelser for inkludering, og majoritetens holdninger til norske med minoritetsbakgrunn. Hvilke tendenser er det mulig å lese ut av talene hvis man legger en slik forståelse til grunn? Dersom man skulle kategorisere talene utfra hva slags posisjon de kan sies å innta til inkludering av norske med minoritetsbakgrunn - hva slags holdninger kan vi snakke om? Den følgende typologiseringen er basert på en bestemt fortolkning av materialet. Denne innebærer å lete etter måter å inkludere etniske og religiøse minoriteter i *det nasjonale vi* som kan sies å representere ulike ideologiske posisjoner. Den er resultat av en induktiv tilnærming til materialet; mer enn å ha analysert talene med utgangspunkt i kategoriene, introduseres de her som fortolkninger av ulike måter å forholde seg til problemstillingen på. De analytiske begrepene som anvendes er ikke del av oppgavens opprinnelige teoritilfang. Her tas de i bruk for å sette det jeg mener kan leses som ulike holdninger i talene, i sammenheng med ideologier som kan sies å prege integreringsdiskursen generelt.

8.2.1 ASSIMILERENDE TALER

Selve ordet assimilere betyr å gjøre lik, og i en ren teoretisk forståelse vil dette handle om at en kultur går sammen med en annen, slik at man ikke kan skille dem fra hverandre. "Assimilation is the process by which minorities gradually adopt patterns of the dominant culture. Assimilation involves changing modes of dress, values, religion, language or friends" (Macionis & Plummer, 2005). Assimilering er en prosess der individene inkluderes inn i et gitt kulturelt fellesskap, og gradvis tilegner seg dette fellesskapets normer og verdier, til deres egne normer ikke kan skilles fra samfunnets. I de talene som kan sies å representere en assimilerende ideologi, inkluderes norske med minoritetsbakgrunn på en måte som legger stor vekt på en tradisjonell fremstilling av nasjonal identitet. "Not surprisingly, elites tend to favor the assimilation model, since it holds them up as the standard to which others should aspire" (Macionis & Plummer, 2005). I denne sammenhengen handler det om hvordan enkelte taler kan sies å gi uttrykk for en forventning om at norske med minoritetsbakgrunn skal tilpasse seg majoritetens "norske verdier". Talene fra Hellevik, Bærum og Oppegaard kan sies å høre hjemme i denne kategorien i større eller mindre grad. Her inkluderes norske med minoritetsbakgrunn på måter som kan tolkes i retning av forventninger om ensidig kulturell tilpasning. Ordføreren i Hellevik legger vekt på de historiske tradisjonene og slår fast at "Og sånn skal det være!". Det han kaller "våre nye landsmenn" skal få være med å feire, men det er liten tvil om at dette skal foregå på majoritetens premisser. Ved at flertallspronomen i så stor grad anvendes på måter som plasserer majoritet og minoriteter i to kategorier, oppstår en relasjon mellom de to gruppene der majoriteten legger føringer for hvem som har et autentisk forhold til dagen, og hva som hører hjemme i feiringen. "Våre nye landsmenn" er gjester, og deltagelsen i feiringen skal foregå på majoritetens premisser.

I Bærum legger ordføreren stor vekt på adaptasjonen av bestemte verdier som sentrale for inklusjon i fellesskapet. "Vi har ikke verdimesig råd til at noen definerer seg ut av vårt viktige verdifellesskap", sies det. Stikkordene for hva dette består av, er demokrati og deltagelse på ulike samfunnsarenaer – verdier som fremstilles som udiskutable og uangripelige. Sosialantropologen Hans

Christian Sørhaug (1984) hevder at også verdier det tilsynelatende er full samfunnsmessig oppslutning om, kan ses som uttrykk for ideologi. I talen fra Bærum står ordet *demokrati* sentralt, og Sørhaug bruker nettopp dette som eksempel:

”I våre typer samfunn sier vi helt ’naturlig’ – riktignok med varierende grad av moralsk ned- eller oppvurdering – kapitalisme, kommunisme, sosialisme, liberalisme osv. Derimot sier vi aldri *demokratisme*. Så vidt jeg kan se innebærer dette at vi er uvillige eller ute av stand til å betrakte demokrati som en ideologi. Demokrati befinner seg på en måte på et nivå over ’ismene’, og dette ser ut til å gjelde selv om vi anser oss som tilhengere av kommunisme, liberalisme, osv. Demokratiets goder er av en absolutt karakter for de fleste av oss” (Sørhaug, 1984:61).

I talen fremstilles tilslutning til demokrati og deltagelse på fellesarenaer som forutsetninger for fellesskapets fremtid, og fremstår på den måten som nødvendige egenskaper ved norsk nasjonal identitet. Slik forstått kan man hevde at ordføreren fremstiller en normativ norskhet, der inkluderingen i fellesskapet kommer med bestemte premisser. Ordet *demokrati* kan således forstås som et nodalpunkt i den forstand Jørgensen og Philips avvender begrepet. Til tross for insisteringen på muligheter for alle gjennom setningen ”Det er det store, rause fellesskapet som er det store norske VI”, kan talen sies å skape et inntrykk av at dette verdifellesskapet kun er tilgjengelig dersom man deler verdiene det er tuftet på, og i tillegg deltar aktivt i det på premisser som er valgt og forvaltet av majoritetsbefolkningen.

Også i Oppegaard kan ordfører sies å gi uttrykk for at et felles verdigrunnlag forener oss mer enn det kanskje gjør i realiteten. I opptakten til den delen av talen som kan sies å inkludere norske med minoritetsbakgrunn, snakker ordfører om barn og unge som sitter i skolens kommunestyre: ”Det er en ordening som bygger på de samme verdiene som vårt demokrati for øvrig er bygget på. Nye generasjoner vil oppleve 17. mai annerledes enn tidligere generasjoner. Vi har etter hvert fått et flerkulturelt samfunn. Uansett kulturell eller religiøs bakgrunn

er det visse grunnleggende verdier som jeg er sikker på at vi har felles.” Ordfører inntar på denne måten en posisjon der majoritetens oppfatning av verdiene får hegemoni. Ved å knytte verdiene til ”vårt demokrati” og samtidig plassere byggingen av dette i fortid, fremstår enigheten om disse verdiene som ferdig forhandlet. *Dette er vi enige om, dette er vi ferdige med å diskutere.* ”Vårt demokrati” fremstår på denne måten som et *nøkkelsymbol* slik Shelley Ortner lanserte begrepet. Frønes og Berkaak beskriver nøkkelsymboler som kulturelt viktige symboler folk ofte har sterk følelsesmessig tilknytning til. Demokrati er en verdi som representerer Norge som nasjon og politisk fellesskap, og impliserer på den måten muligheter for inkludering og ekskludering. ”Nøkkelsymbolers funksjon er ikke så mye å informere om saksforhold som å vekke forestillinger og mobilisere sterke moralske lojalitetsfølelser og antipatier. De er ofte sterkt dikotomiserende på den måten at de refererer til et ”vi” og dermed skaper en tydelig grense mot ”de andre” (Frønes & Berkaak, 2015:48). For nye medlemmer reguleres således adgangen til full inklusjon i et nasjonalt *vi* gjennom grad av tilslutning til verdiene fellesskapet er bygget på. Når dette er verdier som majoriteten kan sies å ha en mer organisk forbindelse med gjennom et historisk slektskap, og som samtidig fremstår som uproblematisk for den samme majoriteten, mener jeg man snakke om en form for symbolsk makt i den forstand Bourdieu bruker begrepet. For majoriteten kan verdier som ytringsfrihet og likestilling sies å være implisert i begrepet demokrati. Demokratiet fremstilles som en uangripelig størrelse, men samtidig har det de siste årene vært debatt knyttet til særlig ytringsfrihet i relasjon til religion. Som debatten omkring Muhammed-karikaturene kan tjene som eksempel på, veier religiøse hensyn tyngre enn ytringsfrihet for enkelte grupper av norske med minoritetsbakgrunn. En insistering på at verdiene er udiskutable, som vi ser i både Bærum og i Oppegaard kan sies å dekke over uenighet om hvilke verdier som er viktigst. Gjennom å klassifisere bestemte verdier på en måte som får dem til å fremstå som naturlige og selvfølgelige, underslår talerne at det er snakk om verdier som majoriteten i størst grad opplever som ”gode” og ”riktige”. Verdiene fremstilles som naturlige og selvfølgelige – det er bare *sånn det skal være* – og på denne måten, etableres også et dominansforhold. Ved at nasjonal identitet impliseres i disse verdiene, får de som i størst grad anerkjenner og dyrker verdiene, også et

mer autentisk forhold til norskhet, og det man kan kalle større grad av hegemonisk nasjonal kapital. Talene knytter på denne måten norsk nasjonal identitet til verdier som majoritetsbefolkningen av ”naturlige grunner” kan sies å ha i større grad enn norske med minoritetsbakgrunn. Et nærere forhold til etablerte nasjonale verdier kan slikt forstått sies å gi majoritetsbefolkningen status som ”norskere” enn minoritetsgrupper.

8.2.2 INTEGRERENDE TALER

I de talene som kan sies å representere en integrerende ideologi, legges det vekt på viktigheten av respekt for forskjeller, og ordførerne betoner ofte det majoriteten og minoritetsgrupper har felles. Selve ordet betyr å sammenføre til en helhet, eller å ordne til en ny enhet (Østerberg, 2012). I en slik ny enhet ivaretas delene som de var, slik at den nye helheten fremstår som en mosaikk der den enkelte dels integritet bevares. I talene som kan sies å inneholde trekk av en slik ideologi, legges det vekt på tilpasning; både norske med minoritetsbakgrunn og nordmenn med majoritetsbakgrunn må respektere hverandres forskjeller, men også et felles verdifundament. Vekten ligger mer på det som forener enn det som skiller. Minoritetene er en del av samfunnet, men har alle muligheter og rettigheter til å beholde og vedlikeholde en særegen kultur og religion. Talene fra Bergen, Alta og Ringsaker kan sies å høre mest hjemme i denne kategorien. Ordføreren i Bergen legger vekt på at fellesskapet skal jobbe for alles beste – og at alle har samme krav på gode levekår - ”- uavhengig av herkomst, livssyn eller legning”. Et mangfoldig fellesskap skal kunne synge nasjonalsangene med like stor grad av eierskap, enten vi er ”gule eller blå”, eller ”født i Drangedal eller Senegal”.

Selv om talen i Alta gir inntrykk av i størst grad å henvende seg til majoritetsbefolkningen, kan oppfordringene sies å utrykke en form for krav om gjensidighet som kan forstås som et ideal for alle grupper i det norske samfunnet. ”Vår utfordring fremover er å være åpen for det nye, samtidig som vi tar vare på det gamle. Kjærligheten til landet sitt er ikke fordommer mot det som er fremmed og annerledes. Stolthet over vår kultur og tradisjon må ikke bli til forakt for andres tradisjoner og bakgrunn.” Selv om det er lett å fortolke bruken av ordet

”vår” i siste linje i retning av at taler først og fremst snakker til majoriteten, mener jeg disse linjene også kan leses som en oppfordring til norske med minoritetsbakgrunn. De tre setningene er åpne nok til å kunne forstås som en henvendelse som inkluderer dem i fellesskapet på en måte som både gir rettigheter og plikter. For en som er ny i landet – er det ikke like viktig for henne å være åpen for det nye som Norge representerer, som for en etnisk norsk nordmann å være åpen for nye kulturer? Er ikke fordommer ødeleggende, enten de bæres av norske med minoritetsbakgrunn eller majoritetsbefolkningen? Står ikke forakt for andres tradisjoner og bakgrunn i veien for et inkluderende samfunn, samme hvem som utviser den? Sann sett kan talen sies å artikulere en slags ”ideell samfunnsmoral” med hensyn til hvordan vi bør forholde oss til hverandre. Som vi har sett, mente Durkheim at ideer, idealer, og moral kun utvikles i fellesskap. En forutsetning for forestillinger om hva som er verdifullt og verdiløst, er en felles forståelse av hva som er moralsk rett og urett. For å bli inkludert i fellesskapet, må man følge moralske normer, og individet sosialiseres blant annet inn i disse gjennom deltakelse i ritualer. Ved å fremheve bestemte verdier, kan ordføreren sies å gjøre fellesskap og nasjonal identitet tilgjengelig for alle som er villige til å slutte oppom disse.

Også på Ringsaker er ordføreren opptatt av gjensidighet og åpenhet når det kommer til integrering. Mer enn andre steder er det liten grunn til å stikke realitetene under en stol, og det er prisverdig med hvilken tydelighet ordføreren omtaler kommunens utfordringer. Samtidig gjøres det på en måte som ikke kan betraktes som noe forsøk på å ”lukke” debatten, eller begrense hva som er legitime virkelighetsforståelser. ”Så må vi alle ha lov til å diskutere dette uten å stemples som det ene eller andre – enten så er en rasist eller så er en godtroende og blåøyd. Denne debatten er for viktig for vår fremtid til at det er de med ekstreme holdninger i begge retninger som skal få styre debatten”

Ordfører anerkjenner med dette at det er sterke følelser på begge sider, men trekker samtidig opp noen grenser for sivilisert debatt. Talene fra Ringsaker preges som vi har sett av lokale forhold i større grad enn de andre talene i utvalget. Gitt kommunenens erfaring med rasisme og fremmedfrykt, er det kanskje ikke så rart at talen blir en mulighet til å snakke mer konkret om

utfordringer enn andre steder. Sånn sett kan man si at ordfører forstår kraften i anledningen, og bruker den som det Bitzer kaller en *retorisk situasjon* (Bratberg, 2014). Dette handler om å bruke en konkret situasjon til å løse et aktuelt problem, og dette problemet forsøker ordfører å løse med språk. Forhandlingsaspektet kommer tydelig til syne på Ringsaker; mer enn de fleste andre steder fremstår talen som et forsøk på å forsone fraksjoner av innbyggere som har ulike holdninger til befolkningsmangfoldet i bygda. ”Dette ansvaret og dette behovet betyr ikke at vi skal akseptere alt, vi må tørre og stille krav samtidig som vi aksepterer forskjellighet.” På Ringsaker handler det kanskje mer om å finne løsninger for respektfull sameksistens enn betingelsene for nasjonal identitet, men ved å bruke 17.mai-talen til å reflektere over forhold som preger den politiske debatten i kommunen også resten av året, får inkluderingen av minoritetsgruppene en symbolsk dimensjon som går utover selve formaningen om å vise raushet og åpenhet. Det handler kanskje mest om hvordan man skal løse nåtidens utfordringer, men ordfører viser at han har blikk også for de store linjene og fremtiden. ”Men vi må sammen ha enda mer fokus på hvordan vi sammen skal bygge det nye - mer mangfoldige Norge”.

8.2.3 HYBRIDISERENDE TALER

De hybridiserende talene kan sies å legge vekt på det nye mangfoldet i dagens Norge. Mer enn å dvele ved fortiden, rettes her blikket mot det nye fellesskapets fremtid. Hybridisering er et begrep som ofte knyttes til ideen om globalisering, som innvandringen i moderne tid kan sies å være en del av. ”Hybridty is a central term in post-structuralist cultural theory and in some variants of globalization theory. It is, in fact, difficult to understand the importance given to notions of hybridity outside the debate on cultural globalization”(Anthias, 2001). For Stuart Hall er begrepet i særdeleshett knyttet til ideen om *nye etnisiteter*, forsøk på å skape ikke-statiske og ikke-essensialistiske tilnærminger til etnisitet og kultur (Hall, 1988). Møter mellom gammelt og nytt kan føre til innovasjon. Når ulike kulturelle enheter kommer sammen, kan det oppstå noe nytt, samtidig som dette nye bygges på et eksisterende fundament. Talene fra Skedsmo og Nannestad kan tjene som eksempler på dette. ”Vi er det nye Norge: Et internasjonalt samfunn med røtter fra 109 forskjellige land. Det er dette

fellesskapet vi skal ha forventninger til, forventninger om at alle skal få være del av det samme fellesskapet, og at fellesskapet skal bygge på verdier og holdninger som er nedfelt i vår stolte tradisjon helt fra 1814 fram til i dag.” (Skedsmo)

I metaforen ”det nye Norge” impliseres en forestilling om at innholdet i hva vi forstår med begreper som norsk og nordmann er i endring. ”Hybridization refers to the ways in which forms of social life become diversified as they separate from old practices and recombine into new ones” (Pieterse, 1995). ”Det nye Norge” som ordføreren snakker om kan sies å være en ny sosial form, og måten ordfører slår fast at det er ”vi” som er det nye Norge, viser at dette nye omfatter oss alle sammen. Det nye består ikke av ”oss og dem”, men *ett norsk fellesskap, ett norsk vi*. En slik anvendelse av et nasjonalt *vi* kan ses i sammenheng med Foucaults forståelse av hvordan diskurser kan anvendes for låse tegns betydning. Varianter av flertallspronomen er på mange måter talenes mesterbetegnere og inkludering av norske med minoritetsbakgrunn i et nasjonalt *vi*, kan ses som forsøk på å gi det et bestemt innhold. Det er ikke et smalt, homogent *vi* talen anvender, men et åpent, romslig og inkluderende. Ordfører kan slikt forstått sies å forsøke å skape oppslutning om en slik oppfatning av hvem det nasjonale fellesskapet består av.

Verbformen bidrar også til en oppfatning av at det nye Norge allerede er her, det manifesterer seg i talen som dem ordføreren henvender seg til, nordmenn med bakgrunn fra ”109 forskjellige land”. På denne måten kan også talen fra Skedsmo sies å skille seg ut, ved at den mer enn andre taler oppleves å henvende seg til både majoriteten og minoritetsgrupper samtidig. En slik henvendelse der alle grupper inkluderes i det nasjonale *vi* som det snakkes om og fra, er med på å skape en følelse av et åpent og tilgjengelig fellesskap. Avsnittet er et eksempel på en anvendelse av et nasjonalt *vi* der det tydelig fremgår at dette er mer heterogent enn tidligere. Samtidig forbindes det nye fellesskapet med det gamle, gjennom at det trekkes på de samme verdiene som det historisk sett har vært tuftet på. *Det nye Norge* er en metafor som impliserer at mangfoldet har ført til hybridisering i form av et nytt fellesskap bestående av nye og gamle medlemmer som deltar på like premisser.

Også talen fra Nannestad opererer med det som må kunne sies å være en inkluderende anvendelse av flertallspronomen. Det finnes ingen tegn til underliggende dikotomier i talens bruk av *vi* som resulterer i et etterlatt inntrykk av at dette *vi* egentlig består av ”oss” og ”dem”. Oppfordringer om måter å forholde seg til mangfoldet på, kan leses som henvendelser som er rettet til majoritet og minoritet i like stor grad, og bidrar til å skape en følelse av at *vi alle* har et ansvar for vise gode holdninger overfor hverandre. Talen må også kunne sies å være den som går lengst i å reflektere eksplisitt over forhold som kan sies å ha med hybridisering å gjøre. At begrepene ”Norsk” og ”nordmann” er i endring, er en nødvendig konsekvens av innholdet forandrer seg. Ordfører snakker konkret om den fornyelse som oppstår over tid når folk fra ulike kulturer møtes og lever sammen. Dette settes i sammenheng med kulturers levedyktighet og eksistensberettigelse; uten fornyelse ”...vil enhver kultur stagnere og bli uinteressant.” Slik forstått kan ordfører sies å innta en posisjon der holdningen er at fellesskapet styrkes som en følge av å tilføres nye medlemmer, og at vi ved å løfte blikket, vil se at dette er historiens uunngåelige gang. At 17.mai-talen også tradisjonelt sett har betont landets *nyere* historie, som blant annet okkupasjonen, gjenreisningen og det norske velferdssamfunnet, kan forstås som at 17.mai-fortellingen om Norge ikke er et avsluttet kapittel, men tvert i mot en historie som skrives mens den skjer. I likhet med hva ordfører på Nannestad snakker om, er også disse forholdene bevis på at samfunnet preges av historiens kontinuerlige bevegelse. Gabriella Elgenius (2011) hevder at én av årsakene til at den norske nasjonaldagsfeiringen har så bred oppslutning i folket, er ritualets evne til å ta opp i seg forandringer i samfunnet. Hun peker på at krigen og okkupasjonen i sin tid ga feiringen ny kraft, og mener at pakistanere i bunad ikke vanner ut hva nasjonaldagen handler om, men tvert i mot representerer livskraftig fornyelse. Endringen i befolkningssammensetning kan sies å være en av de mest markante forandringene i det norske samfunnet i nyere tid, noe som gjør talene til et interessant sted å lete etter utviklingstendenser som har med det nasjonale *vi* å gjøre. Talen fra Nannestad reflekterer over dette nasjonale *vi* på en måte som kan forstås i sammenheng med det litteraturteoretikeren Bahktin skrev om hybridisering (Werbner, 1997:5). Bahktin beskrev to typer; den ene er en ubevisst form som kommer som en naturlig følge av at kulturer er dynamiske, den

forstyrrer ikke den grunnleggende samfunnsorden, men blir umerkelig en del av helheten. Han skriver at denne typen hybridisering ikke vekker kraftige motforestillinger eller reaksjoner, er de likevel ”gravide” med potensial for nye verdensanskuelser. Det at norske med minoritetsbakgrunn deltar i feiringen, kan til en viss grad ses som slik ubevisst hybridisering. At de også inkluderes i talene kan kanskje ses som en mer *bevisst hybridisering*, fordi en språklig inkludering kan sies å anspore større grad av refleksjon hos tilhørerne.

8.3 KONKLUSJON

17.mai-talen er ikke en politisk tale i konvensjonell forstand. Den er som oftest sterkt tematisk fokusert, og møtes med klare sjangerforventninger. Som festtale kjennetegnes den av fokus på samhold, ikke konflikt. Det skal feires, ikke problematiseres. Det handler mer om det tilhørerne har felles enn det de er uenige om. Samtidig dreier avsnittene av talene i utvalget seg om forhold som det nettopp *ikke* er enighet om. Innvandring, integrering og mangfold er tvert i mot blant de temaene med høyest temperatur i norsk politisk debatt. Likevel glimrer de ofte problematiserende integreringsdiskurser som kan sies å dominere resten av året med sitt fravær. Nå er det kanskje ikke noen overraskelse at begreper og temaer som snikislamisering, asylbarn, tvangsekteskap, omskjæring, religiøse hodeplagg, og radikalisering ikke dukker opp i en festtale, men det er nesten påfallende hvor lite problematisk mangfold synes å være sett fra en ordførers talerstol på 17.mai. I motsetning til en hverdag der integreringsdiskursen ofte preges av politisk uenighet knyttet til både generelle holdninger og konkrete saker, legger talerne i liten grad vekt på utfordrende og vanskelige aspekter. Vesentlige deler av det ideologiske landskapet må derfor kunne sies å være utelatt; her finnes ikke eksempler som hører hjemme på integreringsdiskursens politiske høyreside. Sann sett er det ikke den fulle bredden av offentlighetens konkurrerende samtaler om integrering og innvandring som utgjør det bakenforliggende diskursive rammeverket, men snarere et utsnitt. Likevel mener jeg talene i behandlingen av disse temaene antar politisk karakter. En grunn til det, er ikke minst den normative verdiladningen i sentrale metaforer, og hvordan inkludering i et nasjonalt *vi* i enkelte tilfeller kan sies å være betinget av tilslutning til etablerte verdensanskuelser som i større grad kan oppleves som

kontroversielle eller problematiske for bestemte grupper av norske med minoritetsbakgrunn.

I denne oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan tre nasjonaldagsdiskurser anvendes når norske med minoritetsbakgrunn gjøres til tema i 17.mai-talen. Hovedtemaene i konstruksjonen av norsk identitet og tilhørighet er som vi har sett historien, verdigrunnlaget, selvforståelse og egenart. Disse diskursene kan sies å være forankret i ulike verdi- og meningsuniverser som norsk identitet tuftes på. Ved å trekke på nasjonaldagsdiskursene når norske med minoritetsbakgrunn inkluderes, kan talerne sies å gå inn i en forhandling om hvem som hører hjemme i det norske fellesskapet på en mindre direkte politisk måte enn i hverdagen. Samtidig skjer inkluderingen på måter som kan sies å være preget av henholdsvis assimilerende, integrerende og hybridiserende ideologi. Forstått på denne måten, kan man kanskje hevde at det finnes et ekko av hverdagens ulike holdninger til mangfold og integrering i talene, til tross for at fokuset er fest og feiring. Min ambisjon med denne oppgaven har vært å få et inntrykk av hvordan, og i hvilken grad norske med minoritetsbakgrunn gjøres til et tema i 17.mai-taler i norske kommuner. Jeg håper andre vil la seg inspirere til å gå videre med undersøkelser som kan gi svar på i hvilken grad holdningene jeg mener å ha identifisert, kan knyttes til forhold som har med ordførers politiske tilhørighet, kommunenes befolkningssammensetning eller andre forhold å gjøre.

9 EPILOG

17.mai-tale er ikke litteratur, men et språklig uttrykk som i stor grad benytter seg av litteraturens virkemidler og forenklete fremstillinger av komplekse virkeligheter. Engelstad (2010) skriver om nasjonal litteratur at en av dens dimensjoner, er å kunne vise hvem ”vi” er ved å gi en fortolkning av det han kaller ”den nasjonale ånd” – en befolknings sammensatte og motsigelsesfylte følelsesregister, opplevelsen av å være menneske på ett gitt sted til en gitt tid. Forstått på en slik måte, kan man kanskje driste seg til en påstand om at det å oppleve seg selv gjennom litteratur – og i dette tilfellet – taler, er den mest personlige måten en kultur kan føre en samtale med seg selv på. I motsetning til politiske diskurser, kan språk som preges av litterære virkemidler ha karakter av ”indre” dialog, med plass til komplekse følelser, og enklere forklaringer og løsninger. I en litterær språkdrakt aksepterer vi i større grad alternative måter å se verden på. Språket kan derfor fungere som en arena for utprøving av posisjoner og synspunkter som fremdeles er kontroversielle i virkeligheten. I en slik forstand er enkelt å hevde at litteraturen kan ha det motsatte av en integrerende effekt, ved at den med Georg Brandes parole for realismen, skulle ”sette problemer under debatt”. Samtidig kan man innvende at nettopp det at litteraturen er et sted der debatt om problematiske saker kan tas, har den en integrerende virkning ved at det nettopp gis plass til diskusjon av vanskelige og kontroversielle temaer. Det vil være å trekke det for langt å hevde at det i 17.mai-talene ligger et like stort mulighetsregister som i litteraturen. De er ikke fiksjon, men må forholde seg til virkelighetens faktiske forhold og sterke sjangerforventninger. Samtidig har talene som vi har sett, likevel potensial til utvise en av litteraturens kanskje viktigste egenskaper: De kan gjøre oss oppmerksomme på det som er grunnleggende felles for menneskene, selv om bakgrunn og livsbetingelser er forskjellige. På den måten kan talene minne oss om at et nasjonalt fellesskap ikke nødvendigvis består av mennesker som likner hverandre – men av en befolkning som er enig om det viktigste.

LITTERATURLISTE

- Anderson, B. (2006). *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Andersen, Ø. (2007). *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anthias, F. (2001). New hybridities, old concepts: the limits of culture. *Ethnic and racial studies*, 24(4), 619-641.
- Berkaak, O.A. & Frønes, I. (2005). *Tekst, tegn og samfunn*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Botvar, P.K., Agedal, O. (2014). *Det norske nasjonale fellesskapet. Er 17.mai en spore til integrering*. I Gudleiv Forr (red.): Rødt, hvitt og blått. Norge og USA. Grunnlov og frihet i 200år. Oslo: Art Pro Forlag.
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2014.
- Brottveit, Å., Hovland, B.M. & Agedal, O. (2004). *Slik blir nordmenn norske: Bruk av nasjonale symbol i eit fleirkulturelt samfunn*. Oslo: Unipax.
- Cohen, A. (1976). *Two-dimensional Man: An essey on the Anthropology of Power and Symbolis in Complex Society*. Los Angeles: University of California Press.
- Eilertsen, T. (2015, 17.5). Stikkord: Innvandring. Kodeord: Inkludering, *Aftenposten*, <http://www.aftenposten.no/meninger/leder/Stikkord-InnvandringAKodeord-Inkludering-8021542.html>
- Elgenius, G (2011). *Symbols of Nations and Nationalism. Celebrating Nationhood*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Engelstad, F. 2010). *Maktens uttrykk. Kulturforståelse som maktanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Eriksen, T.H. (2004). Place, kinship and the case for non-ethnic nations. *Nations and Nationalism*, 10 (1-2), 49-62.
- Kristoffersen, A.S. (2000). *17. mai i det flerkulturelle Norge - et multietnisk perspektiv på den norske nasjonaldagen*. Hovedoppgave i sosiologi, UiO.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hall, S. (1996). New ethnicities. I *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies*, 441-49. London: Routledge.
- Handelman, D. (1998). *Models and Mirrors. Towards an anthropology of public events*. New York: Berghahn books.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds). (1983). *The invention of tradition*. Cambridge University press.
- Hovland, B.M., Agedal, O. (2001). *Nasjonaldagsfeiring i fleirkulturelle demokrati*. Nord 2001:4. København: Nordisk Ministerråd Forskningsfond.
- Johnsen, M., Lakoff, G. (2003). *Hverdagslivets metaforer: Fornuft, følelser og menneskehjernen*. Oslo: Pax Forlag.
- Jørgensen, M.W., Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Lereng, A. (2015, 21.5). Jeg hørte folk bue og rope ting som "Nei, det er 17.mai, det er barn her!" Og "Få ham av scenen!". *Aftenposten*. http://www.aftenposten.no/nyheter/--Jeg-horte-folk-bue-og-rope-ting-som-Nei_-ikke-pa-17-mai_-det-er-barn-her-og-Fa-ham-av-scenen-8027885.html

- Lothe, J., Refsum, C., Solberg, U. (1999). *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Lynnebakke, B. & Fangen, K. (2011). Tre oppfatninger av norskhet: Opphav, kulturell praksis og statsborgerskap. *Sosiologi i dag*, 41(3-4): 133-155.
- Maconis, J.J., Plummer, K. (2005). *Sociology: A Global Introduction*. Essex: Pearson Education Limited
- Mitchell, M.M. (1931). *Emile Durkheim and the philosophy of nationalism*. Political science quarterly, 87-106.
- Neuman, I.B. (2001). *Mening, materialitet og makt: En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Pieterse, J.N. (1995). Globalisation as Hybridization. I M. Featherstone, S. Lash, & R. Robertson (Red). *Global Modernities*. Sage Publications Ltd.
- Rana, R. (2001). Den norske av de norske. I: B. M. Hovland & O. Agedal, O. (Red). *Nasjonaldagsfeiring i fleirkulturelle demokrati*. Nord 2001:4. København: Nordisk Ministerråd Forskningsfond.
- Rogstad, J. (2010). Diskriminering - Kan en hvit mann fra middelklassen forstå det? I: Album, D., Hansen, M. N. & Widerberg, K (red). *Metodene våre: eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research: a practical handbook*. London: Sage Publications Limited.
- Smith, A. D. (1998). *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nationalism*. London and New York: Routledge.

Statistisk Sentralbyrå (2015). <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>

Sørhaug, H.C. (1984). Totemisme på norsk – betraktninger om den norske sosialdemokratismens vesen. I: A.M.Clausen (red): *Den norske væremåten Antropologisk søkelys på norsk kultur*. Oslo: Cappelen Forlag.

Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Werbner, P. (1996). Introduction: I: P. Werbner & Modood, T. (red): *The dialects of cultural hybridity. Debating cultural hybridity*. London og New Jersey: Zed Books

Wodak, R., de Cilla, R., Reisigl, M., Liebhart, K. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Oxford University Press.

Østerberg, D. (2012). Sosiologiens nøkkelbegreper. Oslo: Cappelen Damm.

Özirimli, U. (2010). *Theories of nationalism: A critical introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Aakvaag, G.C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven: 27 614

Vedlegg / Appendiks

